

# Innst. S. nr. 129.

(1998-99)

## Innstilling fra forsvarskomiteen om regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet - Regionfelt Østlandet.

St.meld. nr. 11 (1998-99).

Til Stortinget.

### 1. INNLEDNING

Forsvarsdepartementet legger i meldingen frem en redegjørelse om Forsvarets behov for bedre øvingsmuligheter for Forsvarets avdelinger i Østlandsregionen. Det er i denne sammenheng utredet mulighetene for å etablere et nytt større skyte- og øvingsfelt i tre forskjellige alternative lokaliseringer i Hedmark fylke. Tiltakshaveren har utredet lokaliseringer i området Sør-Østerdal/Glåmdalen, i det distrikt hvor de viktigste brukende avdelinger har sine garnisoner. Tiltakshaveren, Forsvarets bygningstjeneste, anbefaler at alternativet "Gråfjellet" i Åmot kommune nordøst for Rena tettsted, velges for gjennomføring. Denne anbefaling støttes av Forsvarets overkommando.

Bakgrunnen for prosjektet er den pågående omstilling til ny forsvarsstruktur, sett i sammenheng med den militærfaglige utvikling som har foregått over en årrekke. Formålet er å legge de ytre øvingsforhold til rette for en forsvarlig utdanning av våre styrker ut fra de krav som stilles i dag og innen overskuelig fremtid - det vil si innen en tidshorisont på ca. 50 år. Herunder vil vesentlige elementer være trening i å operere nytt, avansert materiell og beherske krevende operasjoner i samvirke mellom ulike våpenarter.

Prosjektet er etter oppdrag fra Forsvarsdepartementet utredet av Forsvarets bygningstjeneste. En særskilt oppnevnt militær arbeidsgruppe har bistått i arbeidet med de militærfaglige spørsmål. Prosjektet har vært gjenstand for konsekvensutredning og høring etter bestemmelsene i plan- og bygningsloven kap. VII-a. Ved brev av 15. januar 1998 har Forsvarsdepartementet i samråd med Miljøverndepartementet godkjent det fremlagte utrednings- og høringsmateriale. Det vises nærmere til dette, og redegjørelse for saksbehandlingen i vedlegg til meldingen.

I meldingen redegjøres det for Forsvarets behov og begrunnelse for prosjektet, avlastningseffekter som

oppnås ved eksisterende skyte- og øvingsfelt, foretatte konsekvensutredninger og høringer, og mulige avbøtende tiltak i forhold til sivile interesser. Det gis en bred omtale av de administrative og økonomiske konsekvenser som prosjektet antas å medføre, og hovedtrekkene i en iverksettingsprosess er skissert. Et slikt prosjekt kan imidlertid ikke ses isolert uten at de konsekvenser en etablering vil medføre, veies opp mot de ulemper prosjektet vil medføre for natur, miljø og samfunn. Saken oppsummeres gjennom tiltakshaverens avsluttende avveininger og anbefalinger, og Regjeringens vurdering og konklusjon.

### 2. SAMMENDRAG

#### 2.1 Bakgrunn

Forslaget om å etablere et regionalt skyte- og øvingsfelt for Hærens avdelinger på Østlandet står i nær sammenheng med gjennomføringen av vår nye forsvarsstruktur, slik retningslinjene er trukket opp av Stortinget. For Hæren medfører denne nye strukturen en betydelig kvantitativ reduksjon, samtidig som det leges vekt på investeringer i avansert materiell for å øke avdelingenes stridsevne.

St.meld. nr. 22 (1997-98) Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002, utdyper behovet for bedre og mer realistiske øvelser som grunnlag for et mer slagkraftig Forsvar, og peker på de svakheter spesielt Hæren vil få, hvis det ikke legges til rette for samøvinger mellom de våpen som brukes i strid. Disse forutsetninger for mer effektive øvelser følges opp av konkrete forslag i form av krav om opprettelse av skyte- og øvingsfelt som er store nok til å håndtere slike samøvelser i bataljonsforband.

Bakgrunnen for dette ligger blant annet i den militærfaglige utvikling, som gjennom flere tiår har ført til

stadig økende mekanisering av Hærens avdelinger. Oppsetningene har etter hvert fått betydelige innslag av tunge hjul- og beltekjøretøyer, og dermed langt større muligheter for raske forflytninger langs vei og i terrenget. Det har samtidig vært en sterk utvikling av våpenteknologien. Aktuelle våpensystemer gir langt større rekkevidde, større ildkraft og bedre virkning i målet enn hva som var tilfelle for bare et par tiår siden.

De operative konsepter er omlagt i takt med mekaniseringen og den våpentekniske utvikling, fra mer statiske stridsformer til et mobilt operasjonskonsept med strid under stadig bevegelse. Forsvarsstriden kreves ført mer offensivt samtidig som mobilitet og utnyttelse av terrenget er en betingelse. Dette gir øket beskyttelse både for personell og materiell og bidrar til øket stridssevne. Evne til raske forflytninger og samvirkende bruk av moderne våpensystemer gir i dag den eneste muligheten for å stoppe en tallmessig overlegen fiende. Forsvarsstriden må dermed føres mer offensivt, samtidig som mobilitet og utnyttelse av terrenget er en betingelse for å beskytte egne styrker.

For å oppnå det krav til effektivisering som ligger til grunn for de store investeringene er det avgjørende å kunne benytte stridsmidlene på en måte som gir avdelingene så langt som mulig virkelighetstro øvinger både i angrep og forsvar. Nøkkelen til dette er adgang til egnede øvingsområder med særlig bruksrett for Forsvaret.

Omstillingen til en mindre, men bedre hær har som forutsetning at de gjenværende avdelingers stridsevne styrkes. Det må sørges for samsvar mellom de store investeringer som gjøres i våpensystemer og materiell på den ene side, og opplæringen i bruk og utnyttelse på den annen side.

Nye våpensystemer og nye offensive konsepter krever således høyere egenferdigheter og avdelingsferdigheter. Aktuelle våpensystemer krever operatører med høyt kunnskaps- og ferdighetsnivå. Det stilles også skjerpede krav til samordnet bruk av systemer fra ulike våpenarter, i tid og rom. En betydelig del av de vernepliktige må derfor utdannes til spesialister på sine områder for kunne utnytte systemene optimalt.

Den økede mobilitet innebærer at avdelingene vil operere i større bredde og dybde og med langt raskere forflytninger enn tidligere. Beslutninger må tas raskere og kan ha mer omfattende konsekvenser. Dette innebærer skjerpede krav, særlig til trening av befall i sammensatte operasjoner.

Aresituasjonen for Hærens øvelser på Østlandet er i dag slik at disse utfordringene ikke kan møtes på en tilfredsstillende måte. Den alvorlige følgen av dette er at avdelingene ikke makter å føre sitt personell opp til det økte kompetanse- og effektiviseringsnivå som materiellet gir mulighet til, og som er nødvendig for å løse pålagte oppgaver i krise- og krigssituasjoner.

For å imøtekomme kravene til utdanning av enkeltpersoner og avdelinger, må det gis adgang til gjennomføring av realistiske øvelser under feltmessige forhold i egnet terreng. Den tekniske og taktiske utvikling stiller her nye krav til oppleggene. Det sentrale behov gjelder

øvelser med flere bataljoner i samvirke mellom ulike våpenarter, infanteri, kavaleri, artilleri - og med koordinert våpenvirksomhet i form av skarpskyting mot et fellesmål. Det understrekes at Hærens øvelser med dette tilføres en ny dimensjon, som ikke kan øves på tilfredsstillende måte innenfor de eksisterende skyte- og øvingsfelt i Sør-Norge. Det følger dels av de eksisterende feltenes begrensede størrelse, dels av terreng og andre ytre forhold og dels av sikkerhetsmessige forhold.

Realistiske samvirkeøvelser og tosidige taktiske øvelser er betinget av tilstrekkelige arealer for operasjoner over tidsrom opp til fem-seks døgn, med styrker opp til fire bataljoner. Terreng, grunn og vegetasjon bør ha en viss variasjon og representere forhold man normalt finner i Sør-Norge. Det er behov for et system av veger og kjøreløyper for fremføring og manøvrering av rullende materiell. Terreng og vegsystem må gi avdelingene anledning til å utvikle i tilstrekkelig bredde og dybde.

Når de taktiske operasjonene går over i skarpskyting, må det finnes faste skyteanlegg med tilhørende mål- og nedslagsområder for de ulike våpen. Ved utprøving og kontroll av våpen og ammunisjon vil Hærens Forsyningskommando ha behov for et prøvefelt for spesialammunisjon.

Øvingsområdet må dimensjoneres ut fra de rom som kreves rent taktisk for gruppering, forflytning og angrep, ut fra oppdragets varighet, samt sikkerhetsavstander for de ulike våpen. Følgende normer kan angis for realistiske samvirkeøvelser med bruk av skarp ammunisjon:

- Flere bataljoner, 12 x 20 km eller omkring 240 km<sup>2</sup>.
- En bataljon, 10 x 15 km eller omkring 150 km<sup>2</sup>.
- Kompani/eskadron/batteri, 8 x 12 km eller omkring 96 km<sup>2</sup>.

De angitte normene forutsetter at terrenget tillater en hensiktsmessig arrondering av arealer for bevegelige øvelser og at det kan oppnås høy utnyttelsesgrad gjennom flere fremrykningsaksler i form av vegnett og kjøreløyper.

Den angitte normen på 240 km<sup>2</sup> for flere bataljoner, vil i tillegg gi rom for faste skyteanlegg og målområder, med andre ord et samlet felt som dekker Hærens sentrale og tunge øvingsbehov. Artilleriet vil kunne skyte på korte og midlere avstander innenfor et slikt område. Videre må det forutsettes standplasser utenfor området for artilleriets skyting på lange avstander, 20-35 km, mot mål i feltet. Med ventet teknisk utvikling kan skyteavstander på opptil 50 km senere bli aktuelt.

En vesentlig faktor ved dimensjoneringer av baner og felt, er de sikkerhetssoner som er nødvendige under alle skarpskytingsøvelser under fredsforhold. Uvedkommende trafikk i disse soner når feltene er i bruk, reguleres og kontrolleres av brukende avdelinger avhengig av øvelsens- og skarpskytingens art.

## 2.2 Forsvarets behov og bruk

For å dekke Hærens behov for et nytt sammenhengende øvingsområde på Østlandet har Forsvarets overkommando utarbeidet et konkret prosjekt, med betegnelsen "Regionfelt Østlandet". Prosjektet er som nevnt varslet i St.meld. nr. 16 (1992-93) og tatt opp igjen i St.meld. nr. 22 (1997-98) Hovedretningslinjer for Forsvarets virksomhet og utvikling i tiden 1999-2002, hvor det fremgår at Forsvarsdepartementet, etter gjennomførte utredninger, vil ta det nødvendige initiativ for eventuell videre behandling og realisering.

Stortinget sluttet seg ved behandlingen av St.meld. nr. 16 (1992-93) til det prinsipp at hver av Forsvarets avdelinger skal ha tilgang til et fast skyte- og øvingsfelt, knyttet til de faste etablissementer for stående styrker og skoleavdelinger, og repetisjonssentrene for mobiliseringsavdelingene. I disse feltene skal det være muligheter for gjennomføring av de programmer avdelingene skal øve. Ikke alle avdelinger kan forvente å disponere et skyte- og øvingsfelt i umiddelbar nærhet av leir eller oppsettingssted, men problemene med anskaffelse av nye øvingsområder vil bli nøye vurdert mot tap av øvingstid og omkostninger ved lange transporter.

Betegnelsen "regionfelt" er tidligere knyttet til en modell med kombinerte skyte- og manøverfelt av slik størrelse at en hel brigade kunne manøvrere innenfor feltets grenser, samtidig som det måtte tillate skyting med de våpen som inngår i brigaden. I utgangspunktet skulle slike felt også kunne brukes til avlevering av skarpe våpen fra fly. Arealbehovet har vært angitt til omkring 500 km<sup>2</sup>. Det foreliggende prosjekt er av mindre omfang. Vår nye hærstruktur tilsier at samvirkeøvelser i egne felt mest hensiktsmessig gjennomføres av styrker opp til tre-fire bataljoner. Brigadeøvelser vil man som hovedregel søke å legge til brigadenes sannsynlige innsatsområder under krig.

Regionfelt Østlandet skal gi rom for følgende hovedaktiviteter:

- Taktiske samvirkeøvelser med skarpskyting, med styrker fra infanteri, kavaleri og artilleri, totalt inntil fire bataljoner, under realistiske ytre forhold.
- Andre felttjenesteøvelser med tilsvarende og lavere styrkenivå uten skarpskyting.
- Rene skarpskytingsøvelser med styrker opp til bataljonsnivå, med alle Hærens våpensystemer unntatt luftvernrakettssystem ROBOT 70.
- Skarpskyting med artilleri på lange avstander inn i feltet fra utenforliggende standplasser.
- Rakettartilleri (MLRS=Multiple Launch Rocket System) vil bli benyttet med øvingsraketter uten skarpe ladninger.
- Prøve- og forsøksvirksomhet med Hærens våpen- og ammunisjonstyper.
- Flystøtte til bakkestyrker ved taktiske øvelser, uten avlevering av skarpe våpen.
- Skarpskyting, taktiske forflytninger samt rednings- og sikringstjeneste med helikopter.

Regionfeltet skal ikke brukes som skyte- og bombe-felt for jagerfly.

Det utelukkes ikke at brigadeøvelser kan bli lagt til rekvirert grunn i distriktene omkring og/eller i tilslutning til feltet. Dersom ønsket om å øve brigadene i deres innsatsområder blir imøtekommet, vil slike øvelser i feltet sjelden bli aktuelt.

Etablering av Regionfelt Østlandet vil gi Forsvaret bedre mulighet til å oppnå de målsettinger som er fastlagt i gjeldende øvingsprogrammer, ikke minst gjennom mulighetene til vesentlig bedre utnyttelse av tildelte ressurser.

Regionfelt Østlandet må by på realistiske øvingstereng innenfor en arealramme på ca. 240 km<sup>2</sup>, med utstrekning omkring 12 x 20 km. Dimensjonene vil kunne variere noe ut fra naturforholdene i vedkommende område. Feltets arealer vil bli inndelt i tre soner, betegnet "rød", "gul" og "grønn". Størrelsen av de enkelte soner vil avhenge av terrengforholdene.

Våpensystemer som skal nyttes og tilhørende sikkerhetskrav, sammen med samordnet behov for øvelse med ild og manøver, er gjennom de utlagte alternativene og soneinndeling fremstilt som minimumskrav. Innskrenkninger i ett område vil derfor i prinsippet kreve minst tilsvarende utvidelse i andre områder.

Rød sone vil være risikoområde og målområde for all ammunisjon som kan gi blindgjengere. Sonen vil også bli nytt til gruppering, manøvrering og standplasser for skyting. Sonen vil inneholde faste skyteanlegg, mållarrangementer, skytelederhus m.v.

Innenfor rød sone vil det bli avgrenset et mindre område, betegnet "konsentrert målområde", hvor alle mål for skarpskyting normalt skal være plassert og hvor skarpe granater skal lande. Hensikten er å begrense spredning av blindgjengere, og dermed også lette ryddingen, slik at området blir mer tilgjengelig. Mål for ammunisjon som kan gi blindgjengere kan bare velges i rød sone.

Gul sone vil være målområdet og risikoområde for ammunisjon som ikke kan gi blindgjengere. Sonen vil også bli nytt til gruppering, manøvrering og standplasser for skyting. Sonen vil kunne nyttes til standplasser for alle våpen.

Utenfor Regionfeltet etableres tre til fire små gule soner på ca. 600 x 600 m, som standplasser for artilleriets langdistanseskyting. Disse skal i første omgang dekke behovet for skyting på avstander inntil 35 km. Senere kan det bli aktuelt å etablere standplasser for skyting på avstander inntil 50 km.

Grønn sone skal nyttes til gruppering og manøvrering. Skyting med skarp ammunisjon vil ikke finne sted i denne sonen.

Regionfeltet forutsettes å være tilgjengelig for Forsvaret gjennom hele året, men det vil ikke foregå øvingsvirksomhet i de store høytidene eller i fellesferien. Det antas videre å bli liten eller ingen virksomhet tidlig på høsten og under elgjakten. Det betyr at effektiv brukstid ikke vil være over 45 uker i året.

De fleste bruksuker vil øvelsene ha lite omfang, med styrker på nivå kompani eller tilsvarende (ca. 150 soldater). Øvelser med styrker på bataljon (inntil 1 000

soldater) eller flere bataljoner vil normalt foregå mindre enn ti uker i året og med tyngden på vinterstrid, eventuelt også juni og oktober - november. Det maksimale antall soldater på samtidig øvelse i feltet kan være inntil fire bataljoner (inntil 4 000 soldater). Slik øvelse gjennomføres normalt inntil én gang pr. år, og med mindre enn én ukes varighet.

Hovedtyngden av virksomheter med skarpskyting vil foregå vanlige virkedager på dagtid (kl. 06.00 - 18.00). Det kan bli noe virksomhet på kveldstid (kl. 18.00 - 22.00), men sjelden på nattetid (kl. 22.00 - 06.00).

I forenklet oversikt antas ammunisjonsforbruket i et år med toppbelastning å bli:

- stridsvogn-, artilleri- og tyngre infanterivåpen 15000-30000 granater
- lette automatvåpen 50000-1 mill. skudd
- panservern- og luftrakter 400-1000 raketter.

I helgene vil det normalt ikke være øvingsvirksomhet. Det anslås at opptil åtte helger i året kan bli belagt med øvelser. Dette vil særlig være aktuelt under repetisjonsøvelser. Virksomhet med rydding, vedlikehold, reparasjoner og lignende vil kunne foregå utenom den regulære øvingstid.

Det er antatt at brigadene i Sør-Norge vil øve hvert fjerde år, og da på rekvirert grunn i innsettingsområdene, jf. lov om militære rekvisisjoner av 29. juni 1951 nr. 19. Dagens situasjon tilsier ikke at disse øvelser skal skje i eller i tilknytning til et regionfelt. Det utelukkes likevel ikke at fremtidige reguleringer og økonomi kan tvinge Forsvaret til å konsentrere øvelser i tid og rom, for eksempel slik at brigadeøvelser blir gjennomført i tilknytning til Regionfeltet. I så fall må grunn i distriktet, utover Regionfeltet, påregnes å bli rekvirert.

Rød sone vil bli sterkest belastet av Forsvarets virksomhet, og det anbefales at hele eller store deler av grunnarealet innenfor denne sonen bør innløses av staten. Dette vil utgjøre fra 100 til 130 kvadratkilometer. Gul sone vil bli betydelig mindre belastet, og det anbefales at bare mindre deler av sonen, anslagsvis 8 til 12 kvadratkilometer, bør erverves. For resten av gul sone er det tilstrekkelig å erverve nærmeste fastlagt bruksrett. Grønn sone vil bli mindre belastet, og her er det i all hovedsak tilstrekkelig med erverv av bruksrett.

Skader på skog og mark vil først og fremst være en problemstilling i konsentrert målområde, som vil utgjøre anslagsvis 20 til 30 km<sup>2</sup> i de sentrale deler av rød sone. Likevel antas det at 30-5000 pst. av dette området forblir urørt av skader. I rød sone utenfor konsentrert målområde antas inntil 7000 pst. av arealet å forbli urørt. I gul sone vil permanente inngrep være vesentlig mindre omfattende, og vil i hovedsak komme i form av veger, enkelte bygninger og noe avskoging for skuddsektorer og lignende. Ved standplasser for langdistanse-skyting utenfor feltet (gul sone) vil permanente inngrep være små. I grønn sone kan det være et visst behov for anlegg av nye veger og kjøreløyper, men generelt vil inngrepene være lite omfattende.

Under skarpskyting mot mål i rød sone vil hele eller deler av den være sperret for sivil ferdsel. Når det ikke foregår skarpskyting, kan ferdsel i rød sone tillates med visse begrensninger. Skogsdrift og jakt vil, med visse tilpasninger og reguleringer, kunne foregå i størstedelen av sonen. Innenfor det konsentrerte målområdet vil sivil ferdsel bli sterkt regulert og deler av det permanent avsperrert.

De fleste skarpskytinger i gul sone vil bare beslaglegge en mindre del av sonen. I de deler hvor det ikke pågår skarpskyting, kan sivil ferdsel tillates. Skogsdrift og jakt vil, med visse tilpasninger og reguleringer, kunne foregå i nesten hele den gule sonen. Standplassene for langdistanse-skyting utenfor feltet vil normalt bare være belagt med restriksjoner 3-4 uker pr. år. Overskyting med artilleri vil normalt ikke medføre ferdselsrestriksjoner.

I grønn sone vil ferdsel og sivil virksomhet til enkelte tider bli berørt av militær øving og trafikk, men sonen vil aldri være sperret. Skogsdrift, jakt og generell ferdsel vil få visse begrensninger under øvelser, men ellers kunne foregå uhindret.

Det vil bli lagt opp til faste informasjonsordninger gjennom media, oppslagstavler og skilting.

### 2.3 Løsninger uten Regionfelt Østlandet

I meldingen kap. 5 beskrives de muligheter som foreligger i dagens situasjon uten etablering av Regionfelt Østlandet. Tre aktuelle modeller blir beskrevet på sidene 17-19:

- Bruk av eksisterende øvingsområder på Østlandet.
- Bruk av eksisterende øvingsområder i andre landsdeler.
- Bruk av eksisterende øvingsområder utenlands.

I kapitlet konkluderes det med at nye øvingsmuligheter med større samøvelser mellom våpenarter (infanteriet, kavaleriet og artilleriet) med krav om realistisk og koordinert våpenvirkning mot et felles mål ikke lar seg realisere innenfor dagens situasjon.

Modellene kan hverken hver for seg eller samlet tilfredsstillende kravene til øvingsområder med bakgrunn i krav til beredskap, god kvalitet, god effektivitet og god økonomi.

Dersom Forsvaret og Hæren i særdeleshet til enhver tid i fremtiden skal kunne løse sine oppgaver på en god og troverdig måte, vil det være nødvendig å etablere betydelig bedre øvingsmuligheter enn det Forsvaret råder over i Sør-Norge i dag.

0-alternativet er således en beskrivelse av dagens situasjon, og ikke noe godt alternativ til de utvidete øvingsmuligheter som et eventuelt Regionfelt Østlandet vil gi Hærens avdelinger. Konsekvensene for Forsvaret ved en 0-løsning, og for Hæren i særdeleshet, vil være betydelige og det vil være en forutsetning at feltene Hjerkin, Terningmoen og Rødsmoen gjennomgår en ny vurdering arealmessig og bruksmessig.

### 2.4 Regionfelt Østlandet - fremlagte alternativer

Alternativene for lokalisering av Regionfelt Østlandet er valgt ut fra det hovedkriterium at de skal fremby

realistisk øvingsterreng på inntil 250 km<sup>2</sup> i rimelig nærhet av de store brukernes garnisoner. Samtidig har det vært viktig å finne frem til lokaliseringer med god avstand fra bebygde områder eller omfattende fritidsbebyggelse, for at så få personer som mulig skal bli påført ulemper, særlig støybelastning.

Det er foretatt omfattende rekognoseringer i distriktet for å finne egnede alternativer for lokalisering. Tre alternativer, Osdalen, Gråfjellet og Holmsjøen, ble opprinnelig valgt ut for nærmere undersøkelser. Et nytt alternativ, Gravberget, er senere tatt inn i vurderingene. Osdalen har vist seg mindre godt egnet for Forsvarets bruk og er derfor frafalt. Kjøretiden for de store brukerne vil, alt etter bruker og alternativ, variere fra 20 til 120 minutter.

Alternativ Gravberget ligger lengst sør av de tre aktuelle alternativene, innenfor Åsnes, Våler og Elverum kommuner. Det strekker seg i nord opp mot Rv 25 mellom Elverum og Trysil og i sør ned mot grendene Risberget og Gravberget. Mot øst er det på det minste én km fra grønn sone til grensen mot Sverige. Feltets område er uten fast bosetting og med enkelte hytter og skogshusvære. Minste avstand fra konsentrert målområde til fast bosetting på norsk side er 8-10 km. På svensk side ligger grenda Bastuknappen med ca. 10 fastboende personer, like over riksgrensen. Nærmeste tettbebyggelse på svensk side er Høljes med ca. 200 innbyggere, omkring 20 km fra nærmeste standplass for skarpskyting i gul sone.

Alternativ Gravberget ligger lavest av de tre alternativene, omkring 400-600 mpo.h. Det inneholder relativt mye myr, spesielt i nord-vestre del av rød sone. Dette vil likevel ikke begrense mulighetene for utbygging og bruk i særlig grad, ettersom myrområdene for det meste ligger utenfor aktuelle manøverområder.

Standplasser for artilleriets langdistanseskyting var opprinnelig vist sør for feltet. Etter gjennomførte konsekvensutredninger og høring foreslås nå at disse standplassene legges nord for feltet. Det presiseres at disse standplassene er identiske med tilsvarende standplasser for alternativ Gråfjellet, bare med endret skyteretning. De ligger innenfor området for alternativ Holmsjøen.

Totalt foreslått feltareal er ca. 242 km<sup>2</sup>. Feltets hovedadkomst er tenkt fra sør, med anlegg for feltforvaltningen i nærheten av Gravbergsgrenda.

Alternativ Holmsjøen er et midtre alternativ, med arealer i Trysil, Elverum og Åmot kommuner. Det ligger nord for Rv 25 mellom Elverum og Trysil og rett vest for Osensjøen. I nord strekker feltet seg opp mot Rv 215 Rena - Nordre Osen, og i vest mot Fv 546. En fast bosetting og et fåtall hytter og skogshusvære kan

bli direkte berørt av feltets areal. Minste avstand fra konsentrert målområde til fast bosetting er rundt 5 km.

Alternativ Holmsjøen ligger gjennomgående noe høyere enn Gravberget, omkring 400-800 mpo.h. Det inneholder en del myr og våtmark, spesielt i sør-østre del av rød sone. Dette vil likevel ikke begrense mulighetene for utbygging og bruk i særlig grad, ettersom myrområdene for det meste ligger utenfor aktuelle manøverområder. Standplasser for artilleriets langdistanseskyting er tenkt sørøst for feltet og vil være innenfor sentrale deler av området for alternativ Gravberget.

Totalt foreslått feltareal er ca. 237 km<sup>2</sup>. Feltets hovedadkomst er tenkt fra Rv 215 i nordvest, med anlegg for feltforvaltning i området Vollbekken.

Alternativ Gråfjellet er det nordligste av de aktuelle alternativene, og ligger i sin helhet innenfor Åmot kommune. Det ligger rett nord for Rv 215 Rena - Nordre Osen, og strekker seg opp mot Storsjøen i nord, med Fv 607 i vest og Osensjøen/Slemdalen i øst. En fast bosetting, ett seterbruk i drift, ytterligere tre til fire uten drift, og et antall hytter og skogshusvære kan bli direkte berørt av feltet. Minste avstand fra konsentrert målområde til fast bosetting er i størrelsesorden 5 km.

Alternativ Gråfjellet er det som ligger høyest, omkring 400-900 mpo.h. Rød sone inneholder både skogkledde høydedrag, glissen fjellskog og snaufjell. Omtrent halvparten av denne sonen ligger over tre-grensen og består i stor grad av myr og våtmark. Dette vil likevel ikke begrense mulighetene for utbygging og bruk i noen avgjørende grad. Standplasser for artilleriets langdistanseskyting er tenkt sørøst for feltet, innenfor sentrale deler av området for alternativ Holmsjøen.

Totalt foreslått feltareal er ca. 226 km<sup>2</sup>. Feltets hovedadkomst er tenkt fra Rv 215, med anlegg for feltforvaltning i området Osmoen.

De tre alternativene for lokalisering er vurdert mot hverandre og gitt individuell prioritet ut fra Forsvarets behov. De viktigste faktorer er:

- Alternativenes kvalitet for Forsvaret, uttrykt ved egnethet ut fra lokale forhold og felles bruksmuligheter med andre militære etableringer.
- Beregnede utbyggingskostnader.
- Beregnede transport- og tidskostnader.

På sidene 22-24 i meldingen gis en nærmere redegjørelse for disse faktorene. Avslutningsvis gis et sammen- drag av Forsvarets vurdering av alternativene i tabell- form:

	Gravberget	Holmsjøen	Gråfjellet
Egnethet	Meget godt egnet.	Egnet, men klart dårligere enn Gravberget og Gråfjellet.	Meget godt egnet.
Sambruk	Ingen sambruks- muligheter.	Godt til rette for sambruk med Rena leir/Rødsmoen.	Godt til rette for sambruk med Rena leir/Rødsmoen.
Utbyggingskostnader	705 mill. kroner (1997)	625 mill. kroner (1997)	680 mill. kroner (1997)

Transport- og tids-			
kostnader.	13,1 mill. kroner/år (1997)	7,7 mill. kroner/år (1997)	7,7 mill. kroner/år (1997)
Prioritet	2	3	1

## 2.5 Avlastning ved eksisterende skyte- og øvingsfelt

Det vil fortsatt være behov for næringsfeltene ved eksisterende etableringer ved Hærens avdelinger på Østlandet. Dagens miljøbelastning rundt disse virksomhetene antas å bli lite endret som følge av Regionfeltet. Manøveraktiviteten på Rødsmoen kan bli noe redusert. Virksomheten på Hjerkin og Terningmoen forutsettes å bli vesentlig påvirket dersom Regionfeltet etableres.

Hærens bruk av Hjerkin skytefelt vil bli avvirket ved etablering av Regionfelt Østlandet.

De viktigste virksomhetene på Hjerkin er i dag skyting med artilleri og stridsvognkanon, samt Luftforsvarets bruk til levering av flybomber og raketter fra jagerfly.

Skytingen foregår innenfor hele det 165 km<sup>2</sup> store feltet. Det planlegges muligheter for langdistanseskyting fra standplasser utenfor feltet.

Flyaktiviteten, som pågår årlig, ligger innenfor en fireukersperiode med samlet effektiv flytid 8-12 timer i og ved skytefeltet.

Det er anbefalt at Hærens bruk av Hjerkin skytefelt avvikes når Regionfelt Østlandet er ferdigstilt for operativt bruk. Luftforsvarets bruk vil samtidig bli avvirket. Feltet vil således kunne tilbakeføres til sivile formål etter nærmere planlegging i samarbeid mellom Forsvaret og vedkommende sivile myndigheter og brukere. Tilbakeføringen antas å ta inntil 30 år, da det kreves meget lang tid for å være sikker på at alle blindgjengere er funnet og uskadeliggjort.

Dovrefjell, inkludert skytefeltet, er et verdifullt økosystem som blant annet er leveområde for flere sårbare dyrearter. Skytefeltet legger beslag på arealer som er attraktive for friluftsliv. Området brukes også i utstrakt omfang til friluftsliv, blant annet gir Forsvarets vegnett god adkomst til fjellet. Jakt og fiske disponeres av lokale rettighetshavere og blir utøvet med visse restriksjoner. Forurensningssituasjonen i vassdragene overvåkes regelmessig. Forhøyede konsentrasjoner av tungmetaller er kun påvist lokalt ved demoleringsfeltet. Vassdrag som drenerer feltet har ingen målbar forurensning utenfor feltets grenser. Veger, baner og bygninger medfører negativ påvirkning på vegetasjon og landskap. Utvalgte områder er i ferd med å bli satt i stand og revegetert.

Dersom Hjerkin skytefelt nedlegges, vil det være en omfattende oppgave å restaurere landskap og naturmiljø. Det er også potensiale for økt utnyttelse til flere formål. Her vil det imidlertid være målkonflikter mellom verne- og bruksinteresser. Hvilke formål som skal prioriteres, må avklares gjennom planprosesser der Forsvaret ikke vil være sentral aktør.

Terningmoen vil fortsatt være et meget sentralt etableringsområde for Hæren, først og fremst som utdannings-

og kompetansesenter for infanteriet. Et egnet skyte- og øvingsfelt hører naturlig til denne virksomheten. Skyte- og øvingsfeltet på Terningmoen vil derved bestå. Med et regionfelt i rimelig nærhet åpnes det for en fleksibilitet som for eksempel muliggjør å trekke deler av særlig belastende virksomheter ut fra Terningmoen og til mindre befolkede områder. Slik virksomhet kan både være bruk av tunge våpen som produserer mye støy, og skyting til tider som medfører stor belastning (om kvelden i sommerhalvåret). For arealbruken innenfor selve Terningmoen antas det ikke at Regionfeltet vil medføre endringer i form av økte sivile bruksmuligheter, redusert forurensning eller lignende. Det kan imidlertid antas at en med et regionfelt øker muligheten for fleksibel og naturtilpasset bruk av Terningmoen.

Avlastningseffekten ved Terningmoen skytefelt vil i all hovedsak omfatte redusert støybelastning for Elverums befolkning. Store deler av den mest belastende skytingen vil kunne flyttes til Regionfeltet. Med dagens virksomhet på Terningmoen er det beregnet at nær 700 personer er "svært forstyrret" av støy fra tunge våpen. (Det maksimale støynivået ved fire barneskoler i Elverum varierer fra 93 til 101 dB.)

Dersom virksomheten ved Terningmoen reduseres som angitt, vil antall personer "svært forstyrret" av skytestøy i Elverum reduseres fra ca. 700 til ca. 200.

Ved en 0-situasjon vil derimot den støyende virksomheten ved Terningmoen kunne øke de nærmeste årene, og antall personer "svært forstyrret" i Elverum vil kunne øke fra ca. 700 til flere enn 1000. For Elverum vil derfor antallet personer "svært forstyrret" påvirkes betydelig dersom Regionfelt Østlandet etableres.

## 2.6 Konsekvensutredning

Konsekvenser av Regionfelt Østlandet er utredet etter godkjent program i henhold til bestemmelsene om konsekvensutredning i plan- og bygningslovens kap. VII-a. Utredningene har omfattet i alt 18 temaer, og arbeidet har gått over årene 1994-96.

Følgende temaer omfattes av utredningsprogrammet:

- Forurensning:
  - Utslipp til luft
  - Utslipp til vann og grunn
  - Støy
  - Vibrasjoner
- Landskap, naturmiljø og kulturmiljø:
  - Landskap
  - Vegetasjon og planteliv
  - Fugler og mindre pattedyr
  - Rovvilt og hjortevilt
  - Fisk
  - Kulturminner og kulturmiljø

- Naturressurser:
  - Landbruk
  - Georessurser
- Samfunnsmessige forhold:
  - Friluftsliv
  - Samfunn og næringsliv
  - Sivil luftfart
  - Luftsport
  - Tilstanden i og ved eksisterende skyte- og øvingsfelt.

I tillegg er det etter kommunehelsetjenesteloven utarbeidet en egen utredning om konsekvenser for helse og trivsel.

Etablering av Regionfelt Østlandet vil i henhold til utførte utredninger medføre ulike konsekvenser, som i stor grad oppfattes som negative. Enkelte fagutredere har også redegjort for mulige avbøtende tiltak, som i stor grad antas å kunne ha god effekt. Konsekvenser av positiv art gjelder i hovedsak etterspørsel etter varer og tjenester og tilhørende utvikling av arbeidsplasser i distriktet.

Ingen av delutredningene har konkludert med negative konsekvenser av slik karakter at Regionfeltet av den grunn frarådes etablert. Det synes heller ikke til noe alternativ å være knyttet noen sum av negative konsekvenser fra flere ulike saksområder, som samlet bør føre til at alternativet frarådes etablert. Dette følger for en stor del av at de forskjellige alternativene viser seg å ha ulike "konsekvensprofiler", med "topper" innenfor hver sine saksområder.

Flertallet av høringsuttalelser fra interesseorganisasjoner og lokalt hold uttrykker motstand mot regionfeltprosjektet. En stor del av uttalelsene kritiserer konsekvensutredningene for å være mangelfulle. Høringsuttalelsene fra myndigheter på regionalt og sentralt nivå er mer nyansert. De statlige fagmyndigheter godkjenner i det alt vesentlige de utførte utredninger om feltalternativene innenfor sine respektive saksområder.

Mange uttalelser uttrykker tvil om Forsvarets behov for Regionfelt Østlandet og/eller krav om fullstendig utredning av det såkalte "0-alternativet", det vil si en situasjon hvor Regionfeltet ikke tillates etablert.

På sidene 27-37 gis det i meldingen et sammendrag av hovedkonklusjonene i konsekvensutredningene for de enkelte saksområder. I tillegg gjengis i meldingen de vesentligste momentene i høringsuttalelsene, med vekt på fagmyndighetene.

Avslutningsvis gis det en konsekvensprofil for de tre alternativene:

#### *Gravberget*

Alternativ Gravberget karakteriseres først og fremst av at konsekvenser for kulturminner og kulturmiljø er vurdert som større enn for de to andre alternativer. Etablering av et regionfelt i Gravberget vil ikke kunne gjennomføres uten betydelige inngrep i faste kulturminner, og det vil berøre kulturhistoriske sammenhenger knyttet til finnekulturen. Etablering kan imidlertid

ikke finne sted uten omfattende undersøkelser og utgravninger på forhånd. Kulturminnene vil dermed bli dokumentert og gi økede kunnskaper om områdets kulturhistorie. Høyt prioriterte kulturminner som ønskes bevart på stedet kan søkes "fredet" i detaljplanleggingen, ved at Forsvarets faste anlegg trekkes unna, og ved at bevegelige øvelser styres utenom.

Dette alternativet bedømmes også som det minst gunstige når det gjelder utslipp til vann og grunn. Konsekvensgraden bedømmes som middels, og det er på det rene at effektive avbøtende tiltak kan settes inn.

Innenfor saksområdet naturmiljø skiller Gravberget seg ut som det gunstigste, med konsekvenser av liten betydning for samtlige temaer.

Innenfor øvrige saksområder viser Gravberget ingen trekk som i avgjørende grad avviker fra de andre alternativene.

#### *Holmsjøen*

Alternativ Holmsjøen fremstår klart som det mest støybelastende ved at det berører det største antall personer. Alternativet medfører mulig støysjenanse for to til tre ganger så mange bosatte personer som de øvrige alternativer. Saksområdet tillegges stor vekt og har relasjon til temaet helse og trivsel. Avbøtende tiltak for skyting med tunge våpen vil ligge i valg av standplasser, reduksjon av ladningsstørrelser ved standplasser i ytterkant av feltet, og til en viss grad styring av skarp-skyting i tid etter aktuelle meteorologiske forhold.

Under temaer knyttet til naturmiljø viser Holmsjøen ved en samlet betraktning relativt klar tendens til mer negative konsekvenser enn Gravberget. Det gjelder vegetasjon og planteliv, fugler og mindre pattedyr, rovvilt og hjortevilt.

For kulturminner og kulturmiljø bedømmes alternativ Holmsjøen å ha mindre konfliktpotensiale enn Gravberget, men områdets varierte kulturminnebilde er ikke uten betydning.

Et spesielt trekk er at Holmsjøen som det eneste alternativ vil innebære problemer for to av NORSARs målestasjoner, ved vibrasjoner i grunnen (middels vekt). En viss avbøting kan oppnås ved oppgradering av målestasjonene.

Innenfor øvrige saksområder viser Holmsjøen ingen trekk som i avgjørende grad avviker fra de andre alternativene.

#### *Gråfjellet*

Alternativ Gråfjellet er karakterisert av å medføre de klart største ulemper innenfor det omfattende saksområdet knyttet til naturmiljø, med stor vekt. Det gjelder først og fremst vegetasjon og planteliv samt rovvilt og hjortevilt. Tendensen fremkommer også under temaet fugler og mindre pattedyr. Det er generelt klarlagt hvilke typer av avbøtende tiltak som kan settes inn. De må for alle faste anlegg, målområder for eksplosiver og bevegelige øvelser gå ut på å unngå sårbare lokaliteter i tid og rom. Det vil her være nødvendig å prøve seg

frem og justere tiltakene etter erfaringer over tid, for å oppnå optimal effekt.

Gråfjellet har verdifulle kulturminner, men etablering av Regionfelt Østlandet vil medføre de minste ulempe på dette alternativet.

Et spesielt trekk er at Gråfjellet som det eneste alternativ vil ha konsekvenser av betydning for sivil luft-

fast, ved å berøre traseer for nordgående ruter (middels vekt). Disse må i tilfelle justeres noe.

Innenfor øvrige saksområder viser Gråfjellet ingen trekk som i avgjørende grad avviker fra de andre alternativene.

Konsekvensprofilene for de tre alternativene gjengis konsentrert i oppstillingen nedenfor. For postene med de største konsekvenser er avbøtende tiltak angitt i kursiv:

	Gravberget	Holmsjøen	Gråfjellet
<b>Saksomr. med stor vekt</b>			
Støy	Middels konsekvenser	<b>Størst negative konsekvenser</b> , flest berørte. <i>Avbøtende: Valg av standplasser, ladning, skyting etter værforhold</i>	Middels konsekvenser
Naturmiljø	Minst konsekvenser, lite sårbar vegetasjon, del av kjerneområde bjørn	Middels konsekvenser, noe sårbar vegetasjon, del av kjerneområde bjørn.	<b>Størst negative konsekvenser</b> , sårbar vegetasjon, bjørn. <i>Avbøtende: Lokalisering av faste anlegg, styring av bevegelig virksomhet</i>
Kulturminner og kulturmiljø	<b>Størst negative konsekvenser</b> , fornminner, finnekultur	Middels konsekvenser, fornminner, skogsdrift, fløting, skogssetre	Middels konsekvenser, storgårdssetre <i>Avbøtende: Utgravinger, lokale "fredninger"</i>
<b>Saksomr. med middels vekt</b>			
Utslipp vann og grunn	Middels negative konsekvenser <i>Avbøtende: Valg av målområder, "kalksperrer" m.v.</i>	Minst konsekvenser	Minst konsekvenser
Vibrasjoner	Minst konsekvenser	Middels konsekvenser <i>Avbøtende: Oppgradering NORSAR</i>	Minst konsekvenser
Sivil luftfart	Minst konsekvenser	Minst konsekvenser	Middels konsekvenser <i>Avbøtende: Omlegging av traseer</i>

Oppstillingen viser at konsekvensprofilene for de enkelte alternativer "topper seg" på de tre ulike saksområder, som alle er tillagt stor vekt. For Gravberget ligger toppen på kulturminner og kulturmiljø, for Holmsjøen på støy og for Gråfjellet på naturmiljø. Ved valg av alternativ for etablering av Regionfeltet, må det foretas en rangering basert på skjønnsmessig bedømmelse av saksområdenes innbyrdes vekt og utsiktene til å oppnå resultater med avbøtende tiltak.

Det vises til at støy - i denne saken for det meste skytestøy fra tunge våpen - er å betrakte som en vesentlig ulempe, med relasjon til helse og trivsel. Støy fra Regionfeltet vil være et permanent fenomen for bosatte som berøres. Støyen kan også ha en viss innvirkning på friluftsliv og utvikling av turisme. Alternativ Holmsjøen medfører mulig støysjenanse for to til tre ganger så mange bosatte personer som de øvrige alternativer.

Det finnes muligheter for tiltak som i noen grad vil dempe støyutbredelsen fra tung skyting, men effekten antas å være begrenset. Tiltakene vil i noen situasjoner kunne gi restriksjoner på ønsket virksomhet fra Forsvarets side.

Alternativene Gravberget og Gråfjellet viser innbyrdes nærmest speilvendte konsekvensprofiler. Gravberget har tallrike forekomster av kulturminner knyttet til jernutvinning og er en del av det norsk-svenske finnekulturområdet. Området fremhever seg derimot ikke ved verdier knyttet til naturmiljø. Gråfjellet har på sin side et høyt biologisk mangfold, herunder et rikt fugleliv og rike, men sårbare vegetasjonstyper. Det er videre et viktig hiområde for bjørn. Gråfjellet har også verdier på kulturminnesiden, men etter art og omfang vil de representere klart mindre konflikter enn de tilsvarende i Gravberget.



Verdiene knyttet til kulturminnesiden i Gravberget respektive naturmiljøside i Gråfjellet er til dels av nasjonal eller regional karakter. Fagutredningene har imidlertid gitt føringer for videre undersøkelser og avbøtende tiltak som vurderes å kunne gi gode resultater. Forsvaret anser det mulig å gjennomføre slike tiltak under anlegg og drift av feltet, uten å tape vesentlige muligheter for hensiktsmessige faste anlegg eller gjennomføring av bevegelig virksomhet.

Utredningen finner etter samlet vurdering at støyspørsmålet bør tillegges størst vekt og at alternativ Holmsjøen primært ut fra støybelastningen bør betraktes som det minst ønskelige. Tiltakshaveren er enig i denne betraktning, og finner videre at alternativene Gravberget og Gråfjellet bør stilles på lik linje ut fra vurdering av konsekvenser for kulturminner/kulturmiljø respektive naturmiljø. Dette innebærer at alternativene Gravberget og Gråfjellet ut fra en vurdering av konsekvenser gis første prioritet for gjennomføring, mens Holmsjøen settes som tredje prioritet.

Fra flere av høringsinstansene, herunder også statlige sektormyndigheter og myndigheter med samordnende ansvar, påpekes forutsetningen om iverksetting av avbøtende tiltak ved etablering av skytefeltet. De avbøtende tiltakene vil kunne være både fysiske tiltak i forbindelse med utbyggingen av feltet, og administrative tiltak knyttet til driften (virksomhetsplan og retningslinjer for egen virksomhet, avtaler om tilrettelegging for flerbruk etc.).

Med unntak av landskapsutredningens forslag om omfattende flytting av faste baner og målområder, er de avbøtende tiltak som anbefales i de forskjellige delutredningene lagt til grunn for konsekvensutredningene. Det forutsettes derfor at disse tiltakene gjennomføres såvidt mulig gjennom iverksetting av tiltaket og gjennom planlegging av de administrative rutiner for feltets drift. Det forutsettes også utarbeidet et eget program for miljøoppfølging, i nødvendig grad i samarbeid med de sivile plan- og miljøvernmyndighetene.

I vedlegg i meldingen tabell 1.1 til 1.3, oppsummeres konsekvensene tematisk for alternativene, med tilhørende forslag til avbøtende tiltak. De avbøtende tiltakene, som er beskrevet i vedleggets annen kolonne, skal være utgangspunkt for nærmere diskusjon i den videre planlegging og iverksetting av tiltaket.

Som ramme for oppfølgende undersøkelser og overvåkning forutsettes for øvrig utarbeidet et program for miljøoppfølging i nødvendig samarbeid med plan- og miljøvernmyndigheter lokalt og regionalt. Programmet bør beskrive undersøkelsene som skal gjennomføres i detaljplanfasen, program for videre overvåkning og etterprøving bl.a. av tungmetallforurensning og støy, og beredskapsplan for drift av øvingsfeltet i forhold til miljø. De videre undersøkelser skal også innbefatte en miljørisikovurdering. Miljøoppfølgingsprogrammet bør sendes på høring i forbindelse med oppstart av planprosessen.

Tiltakshaveren presiserer betydningen av gode avbøtende tiltak innenfor:

- Naturmiljø, herunder begrensning av mulige negative virkninger for bjørn (særlig i hiperperioden) i alternativ Gråfjellet.
- Kulturmiljø, herunder begrensning av negative virkninger for verdier knyttet til finnekulturen i alternativ Gravberget.

Nærmere spesifisering for oppfølging og etterprøving i forbindelse med støy generelt forutsettes gitt gjennom konsesjonsbehandling etter forurensningsloven.

For øvrig forutsettes utvikling av program for overvåkning av tungmetallforurensning i likhet med foreliggende overvåkningsprogram for eksisterende skytefelt. Hensiktsmessige forebyggende tiltak ved etablering av målområdene forutsettes iverksatt.

### 2.7 Administrative og økonomiske konsekvenser

I meldingens kapittel 9 beskrives administrative og økonomiske konsekvenser med kostnader for selve iverksettingen av tiltaket og kostnader knyttet til forvaltning og drift.

Ut fra beskrivelser av nødvendige anlegg er det utført foreløpige beregninger av de vesentligste utbyggingskostnader for de tre alternativene. Totale utbyggingskostnader er beregnet å ligge mellom 625 og 705 mill. kroner i 1997-verdi. Holmsjøen kommer ut med lavest kostnad og Gravberget med høyest, men Gråfjellet ligger i et mellomstykke. Hovedårsaken til at Gravberget kommer høyest, ligger i eksterne anlegg. Alle interne felleskostnader vil være like for alternativene. Det er imidlertid forskjeller mellom de enkelte våpenartenes spesielle anlegg. Hovedtrekket her er at Gråfjellet faller noe dyrere enn de andre ved anlegg for kavaleriet og Hærens forsyningskommando, vesentlig som følge av antatte grunnforhold. Kostnadsforskjellene er likevel begrenset og ikke avgjørende for prioriteringen mellom alternativene.

Alle grunneiere som berøres skal få sine tap dekket. Dette vil skje ved at de områder erverves hvor Forsvarets behov er så omfattende at grunneiers rett fullstendig, eller tilnærmet fullstendig, må falle bort. Der fortsatt drift er hensiktsmessig, men med pålagte restriksjoner, vil Forsvarets erverve nødvendige rettigheter og la grunneier fortsette å drifte eiendommen for øvrig.

Alle de tre fremlagte lokaliseringalternativer er delt inn som tidligere beskrevet i en rød, gul og grønn sone.

Rød sone er risikoområde for all ammunisjon som kan gi blindgjengere og nyttes til gruppering, manøvrering og skyting. Ferdsel vil bli hindret under pågående skyting. Når skyting eller øvelse ikke pågår, kan ferdsel tillates, men vil da måtte bli underlagt begrensninger. Skogsdrift og jakt vil, med tilpasninger og reguleringer, kunne gjennomføres innen størstedelen av sonen. Hele eller store deler av rød sone vil måtte erverves til eie.

Gul sone er risikoområde og målområde for ammunisjon som ikke kan gi blindgjengere og nyttes til grup-

pering, manøvrering og skyting. Ved de fleste typer skarpskytingsøvelser vil kun en mindre del av gul sone bli benyttet. I områder hvor øvelse eller skarpskyting ikke pågår, kan ferdsel og sivil virksomhet tillates. Skogsdrift og jakt vil, med tilpasninger og reguleringer, kunne gjennomføres innen nesten hele gul sone. Regulering og utbygging vil bli vesentlig mindre i gul enn i rød sone. Permanente inngrep vil i hovedsak være veier, enkelte bygninger, utbygde stillings-/standplasser samt noe avskoging for å gi innsyn. Det forventes at en mindre del av gul sone må erverves. Resterende deler kan her sikres ved rettighetserverv/klausulering.

Grønn sone nyttes til grupperingsområde og manøvrering ved øvelser. Det vil ikke bli foretatt skyting med skarp ammunisjon. Ferdsel og annen sivil virksomhet vil til enkelte tider kunne bli noe berørt av militær øvingsvirksomhet og økt trafikk. Jakt kan gjennomføres med mindre reguleringer. Behov for nye veier eller bygg og anlegg samt avskoging innenfor grønn sone vil generelt bli lite og mindre enn i gul sone. Videre vil grønn sone bli nyttet mer sjeldent og i mindre grad enn gul sone.

Forsvaret vil ikke erverve større deler av feltet enn det som er nødvendig for å sikre forsvarlig gjennomføring av øvelser med skarp ammunisjon for inntil fire bataljoner (4p000 mann). Der det vil være tilstrekkelig å erverve rettigheter vil dette bli foretrukket.

Den som må avstå grunn eller rettigheter til et regionfelt, skal ha sitt tap dekket, i henhold til prinsippet i Grunnlovens §p105. Dette skjer i all vesentlighet ved at eiendommen eller rettigheten verdsettes og erstatningen gis som økonomisk engangsvederlag.

I visshet om at mye av makeskiftepotensialet er brukt opp gjennom prosessen ved etableringen av Rena leir og Rødsmoen øvingsområde, vil et makeskifte i Åmot kommune (alternativ Gråfjellet og delvis alternativ Holmsjøen) være meget vanskelig å gjennomføre i sin fulle bredde (inntil 140 km<sup>2</sup>). For alternativ Gravberget vil mulighetene for et makeskifte være betydelig bedre enn for alternativ Gråfjellet og bedre enn for alternativ Holmsjøen.

Imidlertid ser tiltakshaver makeskifte som et klart konfliktdependende tiltak med betydelig avbøtende effekt. Forsvaret har således stor forståelse for de mange ønsker og krav om makeskifte fra grunneiersiden.

Med bakgrunn i erfaringen fra makeskifteprosessen fra Rødsmoen, er Forsvaret klar over den økonomiske risiko og usikkerhet en slik prosess er forbundet med. Dette gjelder både muligheter til å kunne erverve makeskiftearealer i nærmiljøet i tilstrekkelig omfang, pris på arealer og selve prosessen, som i seg selv er komplisert og usikker. I prosessen med makeskifte på Rødsmoen har partene fått uvurderlig hjelp av jordskifteverket.

Målsettingen er å gjennomføre grunn- og rettighetserverv ved frivillig avtale, men i saker av denne størrelse må vi forvente at skjønn - avtale eller ekspropriasjon - vil kunne bli benyttet. Skal frivillig avtale la seg

gjennomføre er det påkrevet at berørte grunneiere gis en god orientering med hensyn til hvorledes Forsvaret ser for seg behov, restriksjoner og gjennomføringen av tiltaket. Videre vil grunneierne få dekket nødvendig bistand til advokat i henhold til gjeldende bestemmelse, samt eventuelt annen fagkyndig bistand etter nærmere vurdering. Det vil på det nåværende tidspunkt ikke være mulig å foreta en klar tallfesting av erstatninger til grunneiere og rettighetshavere.

Kostnader ved oppfølgende undersøkelser og avbøtende tiltak er anslått til ca. 200 mill. kroner. Program for oppfølgende undersøkelser vil foreligge før planprosessen starter opp. Forsvaret må forutsette et visst økonomisk bidrag for å øke de respektive kommuners plankapasitet.

Hærens virksomhet på Hjerkin opphører fra samme tid som Regionfelt Østlandet settes operativt i bruk. Samtidig vil også Luftforsvarets virksomhet bli avvirket.

Tilbakeføring av Hjerkin skytefelt tar til snarest etter Hærens opphør av virksomheten og forutsettes fullført i løpet av den etterfølgende 30-årsperiode. Totale kostnader ved avvikling og istandsetting av Hjerkin skytefelt er anslått til ca. 200 mill. kroner. Beløpet er anslåtte kostnader til rydding av blindgjengere og skrot, fjerning av bygg og anlegg, re-vegetering og rydding, samt administrasjonskostnader.

Årsaken til den forholdsvis lange tilbakeføringstiden (30 år) er risiko knyttet til blindgjengere. Hjerkin har fungert som militært skytefelt siden 1923, og blindgjengere (udetonerte granater) kan forekomme i hele feltet. Ikke registrerte blindgjengere finnes også under bakkenivå og trykkes til overflaten gjennom den årlige teleløsning.

Store deler av Hjerkin skytefelt som i de senere år ikke er nyttet til målområde (ca. 30 pst.) kan tilbakeføres i løpet av få år. Ca. 30 pst. av det totale området har også de senere år vært nyttet intensivt som målområde, og tilbakeføringen vil ta lang tid (inntil 30 år). Tilbakeføringen vil således måtte gjennomføres etappevis.

Gjennom den 30-årsperioden som forutsettes brukt på tilbakeføring av Hjerkin planlegges med 2 til 3 årsverk årlig for oppsyn og regulering i den samme perioden. Årlig vil det bli organisert og gjennomført større ryddeaksjoner. Øvrige arbeidsplasser ved Skytefeltadministrasjonen Hjerkin samt ved ammunisjonslageret på Dombås som til sammen omfatter i underkant av 30 årsverk, forutsettes avvirket fra den dag et Regionfelt Østlandet tas i bruk.

De fremlagte kostnadsoverslag er foreløpige beregninger. Det valgte alternativ er planlagt avvirket i form av forprosjekt som vil danne grunnlag for totale kostnader som vil bli forelagt Stortinget i en av de faste budsjett- og investeringsproposisjoner.

De tre alternative områdene skiller seg lite fra hverandre hva angår organisasjon og forvaltning. Bemanningen ved hvert enkelt alternativ er beregnet til 20-25 befal og sivile samt et tilsvarende antall soldater.

Årlige driftskostnader ved Regionfelt Østlandet anslås til ca. 30 mill. kroner, avhengig av alternativ som velges.

Det er utarbeidet et overslag over årlige transport- og tidskostnader for de tre alternativene. Slike kostnader er beregnet til 13,1 mill. kroner for Gravberget, 7,7 mill. kroner for Holmsjøen og 7,7 mill. kroner for Gråfjellet.

## 2.8 Tiltakshavers samlede vurdering og anbefaling

Tiltakshaveren Forsvarets bygningstjeneste har vist til at selve utgangspunktet for prosjektet Regionfelt Østlandet ligger i hovedretningslinjene for Forsvarets virksomhet og utvikling, som Stortinget har sluttet seg til, og som bl.a. har sin bakgrunn i den faktiske militærfaglige utvikling gjennom flere år. Utviklingen stiller høyere krav til utdanning av soldater og befal, i form av kunnskap og ferdigheter, evne til raske beslutninger og mestring av samvirke mellom avdelinger og våpenarter. Det overordnede mål må være å kunne møte kresituasjoner med bakgrunn i tilstrekkelig realistisk trening.

For å nå et forsvarlig utdanningsnivå må Hærens styrker på Østlandet få adgang til å drive realistiske øvelser med skarpskyting og samvirke mellom bataljoner. Den eneste reelle løsning vil være å etablere et nytt, samlet øvingsområde som kan by på realistiske øvingsforhold, i størrelsesorden ca. 240 km<sup>2</sup>. Området må ligge i tilfredsstillende nærhet av utdannings- og kompetansesentrene for de store brukerne infanteriet, kavaleriet og artilleriet. Området bør samtidig trekkes lengst mulig vekk fra tett bebodde områder. Etter omfattende forundersøkelser er det fremlagt tre konkrete alternativer som tilfredsstillende disse grunnleggende kravene.

Foretatte utredninger viser at det til alle tre alternativer vil være knyttet negative konsekvenser innenfor ulike saksområder. Konsekvensene vil ha noe ulik karakter og tyngde, avhengig av alternativ som betraktes. De vesentligste konsekvenser er påvist innenfor saksområdene skytestøy, naturmiljø respektive kulturminner og kulturmiljø. De forskjellige fagutredningene peker imidlertid også på muligheter for å sette inn avbøtende tiltak som i til dels betydelig grad vil kunne begrense negative konsekvenser. Ut fra foreliggende utredninger og faglig begrunnede høringsuttalelser kan tiltakshaveren ikke se at noe enkelt alternativ må utelukkes fordi det vil medføre ubotelige skader eller uakseptable ulemper.

Tiltakshaveren viser til at etablering av et Regionfelt Østlandet etter alle de aktuelle alternativer også vil ha positive konsekvenser for distriktet i form av øket etterspørsel etter varer og tjenester, både i utbyggingsfasen og i driftsfasen. I driftsfasen vil feltet medføre et antall nye, permanente arbeidsplasser.

Ulempene i distriktet ved å etablere Regionfelt Østlandet vil delvis bli kompensert ved avlastning i og omkring eksisterende skyte- og øvingsfelt i landsdelen.

Ved en samlet vurdering av prosjektet må disse fordelene tas i betraktning på lik linje med ulempene.

Avlastningen vil særlig komme til syne ved at Hærens bruk av Hjerkinns skytefelt avsluttes og området tilbakeføres etter hvert til sivil bruk og forvaltning. Som kjent knytter det seg store nasjonale og internasjonale interesser til forvaltningen av Dovrefjellområdet som et av Europas siste referanseområder for høyfjellets opprinnelige økosystem. Hjerkinns representerte her et kjerneområde. Dette er også uttalt i høringsuttalelse fra Direktoratet for naturforvaltning.

Ved andre eksisterende felt på Østlandet forutsettes en viss redusert bruk, noe som vil ha betydning lokalt. Fra Terningmoen vil tettbebyggelsen i Elverum får en klart redusert støybelastning. Av denne grunn vil etablering av Regionfeltet gi en betydelig reduksjon av totalt antall personer "svært forstyrret" av skytestøy på Østlandet.

Tiltakshaveren konkluderer med at Forsvarets behov i regionfelsaken representerer en overordnet nasjonal interesse med stor betydning for vår beredskap og forsvarevne. Gjennom valg av alternativ og hensiktsmessige avbøtende tiltak synes det mulig å finne en optimal løsning i distriktet. Gjennomføring av prosjektet vil også ha flere positive ringvirkninger i distriktet. Avlastningseffekten ved eksisterende skyte- og øvingsfelt vil til dels være av betydning.

På denne bakgrunn anbefales at Regionfelt Østlandet tillates etablert i hovedsak som utredet, etter ett av de tre presenterte alternativer. Iverksettingen forutsettes gjennomført under nøye oppfølging av lokale forhold, med sikte på optimal innpassing av feltet og de militære virksomheter. Det forutsettes videre at Hjerkinns skytefelt utvikles og rehabiliteres etter nærmere planer og at reduksjoner i bruk av andre eksisterende skyte- og øvingsfelt på Østlandet følges opp.

Ved samlet vurdering av de kvalitative faktorer egnethet og sambruksmuligheter, fremstår alternativ Gråfjellet som det beste for Forsvaret. Gråfjellet gir dessuten noe lavere utbyggingskostnader enn Gravberget og lavere årlige kostnader knyttet til transport og tidsforbruk.

Holmsjøen gir de samme muligheter til felles bruk med Rødsmoen som Gråfjellet. Alternativet har de laveste utbyggingskostnader og har kostnader for transport/tidsforbruk på samme nivå som Gråfjellet, men klart dårligere egnethet for øvelser. Denne svakheten bedømmes så vidt vesentlig at alternativet samlet rangeres etter både Gråfjellet og Gravberget.

Gråfjellet er derfor satt som Forsvarets første prioritet, med Gravberget på andre plass og Holmsjøen på tredje.

For de enkelte alternativer er det fremkommet konsekvensprofiler som "topper seg" på tre ulike saksområder, som alle er tillagt stor vekt. For Gravberget ligger toppen på kulturminner og kulturmiljø, for Holmsjøen på støy og for Gråfjellet på naturmiljø.

Verdiene knyttet til kulturminnesiden i Gravberget respektive naturmiljøsidene i Gråfjellet er til dels av

regional eller nasjonal karakter. Fagutredningene har imidlertid gitt føringer for videre undersøkelser og avbøtende tiltak som vurderes å kunne gi gode resultater. Forsvaret anser det mulig å gjennomføre slik tiltak under anlegg og drift av feltet, uten å tape vesentlige muligheter for hensiktsmessige faste anlegg eller gjennomføring av bevegelig virksomhet.

Utredningen finner etter samlet vurdering at støyspørsmålet bør tillegges størst vekt, og at alternativ Holmsjøen primært ut fra støybelastningen må betraktes som det minst ønskelige. Alternativene Gravberget og Gråfjellet, hva konsekvenser av tiltaket angår, stilles på lik linje.

Etter sammenveining av Forsvarets interesser og konsekvenser for det sivile samfunn anbefales det følgelig at alternativ Gråfjellet velges for etablering av Regionfeltet. Gravberget settes som andre prioritet og Holmsjøen som tredje prioritet.

### 2.9 Regjeringens vurdering og konklusjon

Regjeringen viser til det omfattende utredningsmaterialet som er fremlagt, og gjengitte uttalelser. Regjeringen legger stor vekt på at det er en nasjonal forpliktelse å sikre Forsvarets avdelinger øvingsmuligheter som samsvarer med våre forsvarspolitiske mål og den forsvarsteknologiske virkelighet. I ytterste konsekvens er dette et spørsmål om å gi våre soldater og befal nødvendig trygghet basert på grundig og realistisk trening.

Regjeringen legger også stor vekt på at det er en nasjonal forpliktelse å sikre natur og miljø for etterfølgende generasjoner. Gjennom de fremlagte rapporter fra konsekvensutredningene er det påvist at etablering av et regionfelt vil medføre til dels meget store negative konsekvenser. I de omfattende høringsuttalelser som følger saken, er de utredede konsekvenser gjennomgående negativt forsterket.

Regjeringen legger til grunn i sine vurderinger at det i denne sak er to viktige samfunnsinteresser på nasjonalt nivå som er kommet i sterk konflikt med hverandre. Vårt nasjonale forsvar er å anse som en forsikring mot mulige fremtidige hendelser som kan true nasjonens suverenitet, og det blir her spørsmål om hvor stor vår sikkerhet skal være, og til hvilken pris. Regjeringen er av den oppfatning at den nasjonale sikkerhet for tiden ivaretas på et akseptabelt nivå, og at de inngrep som vil følge av etablering av et regionfelt vil bli for kostbare for nasjonens samlede miljøinteresser. I denne sak, og i dette område, er Regjeringen av den oppfatning at tiltakets karakter bebuder så store og permanent negative konsekvenser for natur, miljø og samfunn at Forsvaret må henvises til andre løsninger, selv om disse ikke tilfredsstillende Forsvarets behov fullt ut.

I fall Stortinget likevel ut fra tidligere føringer vil foretrekke at det etableres et nytt større skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger i Østlandsregionen, vil Regjeringen i et eventuelt valg mellom alternativene Gråfjellet og Gravberget, ut fra en samlet vurdering prioritere Gravberget.

Ved at Regjeringen ikke går inn for å etablere Regionfelt Østlandet til ett av de utredede alternativene, har Regjeringen samtidig vurdert konsekvensene for Forsvaret å være så betydelige at Forsvarsdepartementet gis i oppdrag å utrede andre nasjonale løsninger. Slike løsninger må gi Forsvaret og Hæren i Sør-Norge bedre og mer realistiske øvingsmuligheter enn dagens situasjon, det såkalte 0-alternativet. Samtidig må inngrepet/løsningen være av betydelig mindre omfang og gi mindre negative konsekvenser enn det som er blitt synliggjort gjennom utredningen av de tre alternativene for Regionfelt Østlandet.

Regjeringen er av den oppfatning at slike alternative løsninger må knyttes opp mot mer omfattende bruk av eksisterende skyte- og øvingsfelt på Østlandet, eventuelt med nødvendige tillemplinger og utvidelser. Forsvarsdepartementet gis således i oppdrag å vurdere begrenset utvidelse i areal og bruk av aktuelle eksisterende skyte- og øvingsfelt i Sør-Norge, herunder også Hjerkin. Målsettingen skal være å legge forholdene til rette for bedre og mer realistiske øvelser enn de som kan gjennomføres i dagens situasjon.

### 3. KOMITEENS MERKNADER

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Grethe Fossli, Bjørn Tore Godal, Gunnar Halvorsen og Anne Helen Rui, fra Fremskrittspartiet, lederen, Hans J. Røsørde og Per Ove Width, fra Kristelig Folkeparti, Dagrun Eriksen og Einar Holstad, fra Høyre, Ingvald Godal, og fra Senterpartiet, Tron Erik Hovind, vil vise til at forslag om etablering av regionale skyte- og øvingsfelt er en følge av vedtakene om ny forsvarsstruktur slik Stortinget har slått fast gjennom Innst. S. nr. 150 (1992-93), jf. St.meld. nr. 16 (1992-93).

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre viser til at meldingen inneholder en sammenhengende argumentasjon for nødvendigheten av opprettelse av et Regionfelt Østlandet for å ivareta Forsvarets behov både med basis i landforsvarets oppbygging i Sør-Norge og behovet for å kunne delta med egnede styrker i internasjonale operasjoner. Disse medlemmer finner det derfor oppsiktsvekkende og kritikkverdig at Regjeringen uten forbehold i sin oppsummering kort avviser forslagene om et slikt felt samtidig som det foreslås utredning av et utvidet 0-alternativ. Dette alternativ er klart avvist av Forsvaret, slik det også fremgår av meldingen. Særlig kritikkverdig mener disse medlemmer det er at det foreslås å utrede utvidelse av Hjerkin skytefelt. Dette vil skape forlenget usikkerhet om ivaretagelsen av grunnleggende naturverninteresser i Dovrefjell og tilgrensende områder og sette den nye landsplan for nasjonalparker i fare, jf. St.meld. nr. 62 (1991-92). Det utvidede 0-alternativ vil dessuten gi økt

støybelastning ved eksisterende skytefelt, særlig ved Terningmoen i Elverum.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet vil vise til at meldingen vurderer hvordan Forsvarets behov for skyte- og øvingsfelt kan ivaretas samtidig som det blir lagt vekt på andre hensyn som miljø og samfunn. Ifølge rapportene fra konsekvensutredningen, og i de omfattende høringsuttalelsene, er det påvist at etableringen av et regionfelt vil ha store negative konsekvenser. Regjeringen har kommet til den konklusjon at et slikt skyte- og øvingsfelt vil medføre så store permanente negative konsekvenser for natur, miljø og samfunn at Forsvaret må henvises til andre løsninger. På bakgrunn av dette støtter disse medlemmer Regjeringens konklusjon om en nærmere vurdering av et utvidet 0-alternativ.

Totalbelastningen på andre interesser vil bli mindre, men fordelingen i Sør-Norge vil bli noe annerledes fordelt enn ved den utredede modell.

Regjeringens modell berører i all hovedsak områder som har vært brukt til slik aktivitet i lang tid.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, viser til at behovet for et regionfelt blitt stadfestet og utdypet gjennom Stortingets behandling av St.meld. nr. 22 (1997-98), jf. Innst. S. nr. 245 (1997-98). Flertallet viser i denne sammenheng til at en samlet komité i Innst. S. nr. 150 (1992-93) slo fast "betydningen av at hver militære avdeling skal ha tilgang til et fast skyte- og øvingsfelt, knyttet til de faste etablissementer for stående styrker og skoleavdelinger og repetisjonssentre for mobiliseringsavdelinger". Flertallet viser til at endret hærstruktur, militærfaglig utvikling, endret våpenteknologi samt nye utfordringer knyttet til internasjonale operasjoner, stiller større krav til samtrening av militære avdelinger.

Flertallet peker videre på at de operative konsepter er endret som en følge av denne utviklingen, noe som betyr en overgang fra statiske stridsformer til mer mobile konsepter der manøver og strid sees i sammenheng. Dette innebærer at forsvarsstriden må føres mer offensivt samtidig som mobilitet og utnyttelse av terrenget er en betingelse. Evne til raske forflytninger og samvirkende bruk av moderne våpensystemer og utnyttelse av terrenget er en nødvendighet også for å beskytte egne styrker.

Det er avgjørende å kunne benytte stridsmidlene på en måte som gir avdelingene så langt som mulig realistiske øvinger både i angrep og forsvarsstrid. Dette er i tråd med Stortingets tidligere vedtak.

Flertallet viser også til at den vedtatte omstilling til en mindre men bedre Hær har som forutsetning at de gjenværende avdelingens stridsevne styrkes. Det må også sørges for samsvar mellom de store investeringer som gjøres i våpensystemer og materiell på den ene

side, og opplæringen i bruk og utnyttelse av disse systemene på den annen side.

Flertallet slår som departementet, fast at arealstatus tilgjengelig for Hærens øvelser på Østlandet i dag er slik at behovene ikke kan møtes på en tilfredsstillende måte. Den alvorlige følgen av dette er at avdelingene ikke makter å føre sitt personell opp til det økte kompetanse- og effektivitetsnivå som materiellet gir muligheter til, og som er nødvendig for å løse pålagte oppgaver i krise- og krigssituasjoner.

Flertallet er kjent med at det sentrale behov gjelder øvelser med flere bataljoner i samvirke mellom ulike våpenarter, infanteri, kavaleri, artilleri og med koordinert våpenvirkning i form av skarpskyting mot et felles mål. I meldingen understrekes det at Hærens øvelser med dette tilføres en ny dimensjon, som ikke kan øves på tilfredsstillende måte innenfor de eksisterende skyte- og øvingsfelt i Sør-Norge.

Flertallet viser til at en overføring av den planlagte aktiviteten ved Regionfelt Østlandet til Nord-Norge vil medføre betydelige økninger i transportutgifter og tap av øvingstid, samt at skyte- og øvingsfelt er dimensjonert for landsdelens egne avdelinger slik at avdelinger fra andre landsdeler ikke vil få tildelt nødvendig øvingstid. Det vises for øvrig til vedlegg 1.

Flertallet viser til at departementet i meldingen slår fast at det er en overordnet forpliktelse å sikre Forsvarets avdelinger muligheter til å nå de mål som pålegges dem.

Flertallet viser videre til at det i meldingen heter at det i opplæringen må legges stor vekt på realistiske øvelser under feltmessige forhold i egnet terreng. Flertallet er enig i at nøkkelen til dette er adgang til egnede øvingsområder med særlig bruksrett for Forsvaret.

Flertallet har merket seg de hovedaktiviteter som Regionfelt Østlandet skal gi rom for, og har samtidig merket seg at regionfeltet ikke skal brukes som skarpt skyte- og bombefelt for jagerfly.

Flertallet har merket seg den virksomhetsplan som er presentert i meldingen.

Flertallet har videre merket seg at regionfeltet forutsettes å være tilgjengelig for Forsvaret gjennom hele året, men at det ikke vil foregå øvingsvirksomhet i de store høytidene eller i fellesferien, enn videre at det antas å ville bli liten eller ingen virksomhet tidlig på høsten og under elgjakten.

Flertallet har merket seg at det i helgene normalt ikke vil være øvingsvirksomhet. Videre har flertallet merket seg at hovedtyngden av virksomheter med skarpskyting vil foregå på vanlige virkedager på dagtid, at det kan bli noe virksomhet på kveldstid, men sjelden på nattetid.

Flertallet vil også peke på at det i spesielle situasjoner, særlig i forbindelse med brigadeøvinger som foregår sjelden, kan bli behov for å gjennomføre øvelser på rekvirert grunn på vanlig måte med hjemmel i lov om militære rekvisisjoner.

Flertallet har merket seg den soneinndeling som legges til grunn for virksomheten innen feltet og har merket seg at: Rød sone vil være risikoområde og målområde for all ammunisjon som kan gi blindgjengere, og at det innenfor denne sone vil bli avgrenset et mindre område, såkalt "konsentrert målområde" hvor alle mål for skarpskyting normalt skal være plassert og hvor skarpe granater skal lande. Av dette følger at Rød sone vil bli sterkest belastet og at det derfor anbefales at hele eller store deler av grunnarealet innenfor denne sonen bør innløses av staten.

Gul sone vil være målområde og risikoområde for ammunisjon som ikke kan gi blindgjengere og at sonen vil bli nytt til gruppering, manøvrering og standplasser for skyting. Gul sone vil bli betydelig mindre belastet enn rød og det anbefales at bare mindre deler av sonen bør erverves, samt at det erverves bruksrett for resten av gul sone.

Grønn sone skal nyttes til gruppering og manøvrering, samt at skyting med skarp ammunisjon ikke vil finne sted i denne sonen, noe som medfører at det her i all hovedsak vil være tilstrekkelig med erverv av bruksrett.

Flertallet har merket seg at skader på skog og mark først og fremst vil være en problemstilling innenfor konsentrert målområde, som vil utgjøre anslagsvis 20-30 km<sup>2</sup>, i de sentrale deler av rød sone, og at 70ppst. av arealet i denne sonen utenfor konsentrert målområde antas å forbli urørt. Flertallet har videre merket seg at permanente inngrep i gul sone vil være vesentlig mindre omfattende og i hovedsak vil bestå av veger, enkelte bygninger og noe avskogning for skuddsektorer og liknende, samt at det i grønn sone vil være behov for anlegg av nye veier og kjøreløyper.

Flertallet har videre merket seg de ferdselsreguleringer innenfor de respektive soner som meldingen beskriver.

Flertallet vil peke på at de områder som tas i bruk av Forsvaret der det ikke kan videreføres normalt drift må erstattes enten gjennom direkte økonomisk oppgjør eller gjennom makeskifte. Flertallet forutsetter at statlig eiet skog inngår i gjennomføring av eventuelle makeskifter der dette er nødvendig for at berørte grunneiere ikke påføres uakseptable tap, samt at vanlige regler for offentlig ervervelse av grunn og bruksrettigheter blir gjort gjeldende.

Flertallet viser til virksomhetsplanen for feltet og beskrivelsene av øvingsaktivitetene. For å minske ulempene ytterligere går flertallet inn for at det innføres virksomhetsfri periode på til sammen tre måneder innenfor tidsrommet fra St. Hans til 1. november, slik at sommermånedene og høsten skjermes i større grad enn det er lagt opp til i meldingen. Flertallet viser videre til at de største øvelsene (med inntil 4 bataljoner) vil gi de største samlede belastningene. Disse bør derfor begrenses mest mulig og normalt finne sted én gang i året og vanligvis med mindre enn én ukes varighet. Flertallet viser også til at det er forutsatt at det ikke skal drives øvelsesskyting eller

øvelsesbombing fra fly. Bruk av fly bør begrenses til et minimum, i det flertallet viser til at fly brukes 8-12 timer i året ved Hjerkin. Dette bør legges en mal for flybruk i Regionfeltet.

Flertallet viser til at støyproblematikk har stått sentralt i tiltakshavers utredning og i de høringsuttalelser som er avgitt i prosessen. Flertallet har merket seg at alle de tre alternativene medfører støybelastning for en del av befolkningen som blir berørt, noe høringsuttalelsene også har pekt på. Samtidig har flertallet merket seg at utredningene knyttet til støy har basert seg på meget konservative grunnlagsberegninger og spesielle værforhold. Flertallet legger også vekt på at et valg mellom de tre alternativene samlet sett reduserer støybelastningen for et stort antall mennesker ved at støybelastningen for den sentraliserte bebyggelsen i Elverum blir vesentlig redusert.

Flertallet viser til tidligere merknader knyttet til konsekvenser for vegetasjon innenfor de respektive soner. Etablering av et regionfelt vil nødvendigvis medføre et press på vegetasjon og dyreliv i det berørte område, og det synes klarlagt at det er et mål å redusere inngrepene til et nødvendig minimum. Flertallet har merket seg at tiltakshaver i sin oppsummering konkluderer med at Gråfjellet har størst konsekvenser for natur og miljø. Flertallet vil allikevel peke på at uansett valg vil forskjellen i konsekvenser mellom de forskjellige alternativ på dette området ikke være betydelige. Det vises i denne sammenheng til høringsuttalelse fra Norsk Institutt for Jord- og Skogkartlegging der det framgår at Gråfjellet har mye verdifull skog og det høyeste konfliktpotensiale, selv om det er relativt liten forskjell mellom de tre ulike alternativ.

Når det gjelder dyrelivet er flertallet kjent med at elg, særlig i vinterbeiteområdene i sør og laveliggende deler av Gråfjellet, vil kunne utsettes for press som en følge av Forsvarets virksomhet. Videre er flertallet kjent med at det i Gråfjellet er viktige hiområder for bjørn. Flertallet har også merket seg at alle alternativene ligger innenfor kjerneområdet for bjørn.

Flertallet er kjent med at erfaringene fra skyte- og øvingsfelt andre steder i landet og i utlandet viser at dyrelivet synes å tilpasse seg Forsvarets aktivitet også på en slik måte at områder med restriksjoner kan virke som et fristed for vilt og fugl, og således kunne gi større bestandstetthet. Flertallet er kjent med at det finnes en bjørnestamme innenfor Älvdalen skytefelt i Sverige.

Flertallet viser til at flora og fauna innen eksisterende skyte- og øvingsfelt i utlandet synes å utvikle seg positivt parallelt med militær aktivitet. Således synes øvingsfelter å gi beskyttelse for flere arter. Det vises i denne sammenheng til at et 100 km<sup>2</sup> øvingsfelt i Sverige, Villingsberg, beskrives slik: "Feltet inneholder mange sjeldne fuglearter. Dyrelivet er generelt rikt og rikere innenfor feltet enn utenfor."

Flertallet viser i denne sammenheng til svar fra departementet se vedlegg 2 i innstillingen.

Flertallet viser til at tiltakshaver i informasjonskriv av oktober 1996 sier at i forhold til nasjonale interesser ansees ingen av de berørte verdiene å være vesentlig truet av tiltaket.

Flertallet viser til pkt. 7.5 (side 35) i meldingen som redegjør for arbeidet med ny landsplan for nasjonalparker og andre større verneområder i Norge, jf. St.meld. nr. 62 (1991-92), og til den framdriftsplan for avvikling av Hjerkinnskytefelt som er beskrevet i samme punkt. Flertallet viser til at etablering av Regionfelt Østlandet vil kunne gi en betydelig økt naturverngevinst og helt nye perspektiver for vern og helhetlig forvaltning av Dovrefjell og tilstøtende områder gjennom Sunndalsfjella nasjonalpark, som forlengelse av Dovrefjell nasjonalpark og landskapsverneområder vestover fra Rondane nasjonalpark. Flertallet viser for øvrig til forslag til vedtak II.

Flertallet peker på at det fra flere av høringsinstansene, herunder også statlige myndighetssektorer og myndigheter med samordnende ansvar, understrekes forutsetningene om iverksetting av avbøtende tiltak ved etablering av skytefeltet. De avbøtende tiltak vil kunne være både fysiske tiltak i forbindelse med utbyggingen av feltet og administrative tiltak knyttet til driften. Flertallet forutsetter at slike tiltak gjennomføres så vidt mulig gjennom iverksetting av tiltaket og gjennom planleggingen av de administrative rutiner for feltets drift. Flertallet viser i denne sammenheng til meldingens undervedlegg 1.

Flertallet viser til at Regjeringens ramme for oppfølgende undersøkelser og avbøtende tiltak er satt til 200 mill. kroner. Disse tiltakene er av avgjørende betydning for å redusere ulempene ved regionfeltet, slik som støy, naturinngrep, vern av flora og fauna, fare for avrenning m.v. Rammen bør økes for derved bedre å kunne ivareta nødvendig avbøtende tiltak. Det er viktig at Fylkesmannens miljøvern avdeling, Hedmark fylkeskommune og berørte kommuner er i stand til å yte best mulig bistand i arbeidet med å begrense ulempene, samt å utarbeide flerbruksplaner med etterprøvningsprogram bygd på miljøvern faglig og landbruksfaglig kompetanse. Forsvaret må derfor være forberedt på å styrke kapasiteten i de sivile forvaltningsorganer som har særlige oppgaver i forbindelse med regionfeltet for den tid planleggingen pågår. Rammen bør disponeres i samarbeid med Fylkesmannen i Hedmark, Hedmark fylkeskommune, Åmot kommune og andre direkte berørte kommuner.

Flertallet viser til at det er knyttet vesentlige økonomiske spørsmål til en etablering av et regionfelt på Østlandet. Flertallet har merket seg at kostnadsforskjellene mellom de tre alternativene er begrenset og at disse ikke er avgjørende for prioriteringen mellom alternativene.

Flertallet har merket seg at Regjeringen i meldingen legger vekt på at alle grunneiere som berøres skal få sine tap dekket, og støtter Regjeringen i dette spørsmålet. Flertallet har også merket seg at Forsvaret ikke vil erverve større deler av feltet enn det som er

nødvendig for å sikre forsvarlig gjennomføring av øvelser med skarp ammunisjon for inntil fire bataljoner, og at der det vil være tilstrekkelig å erverve rettigheter vil dette bli foretrukket. Flertallet deler et slikt syn.

Flertallet viser til tiltakshavers uttalte ønske om at makeskifte benyttes som et klart konfliktdempende tiltak med avbøtende effekt, og forutsetter at departementet i sitt videre arbeid legger dette til grunn for det videre arbeid med saken.

Flertallet legger også til grunn at grunneiere vil få dekket nødvendig bistand til juridisk hjelp i henhold til gjeldende bestemmelse.

Flertallet har merket seg at departementet på det nåværende tidspunkt ikke kan foreta en klar tallfesting av erstatninger til grunneiere og rettighetshavere, flertallet har forståelse for dette.

Flertallet har også merket seg at de fremlagte kostnadsoverslag er basert på foreløpige beregninger, og at det vil bli iverksatt et forprosjekt som vil danne grunnlag for de totale kostnader, og at dette vil bli forelagt Stortinget.

Flertallet viser til at utbyggingen av Regionfelt Østlandet er et stort og økonomisk krevende prosjekt. Det er derfor viktig at erfaringer og ressurser fra vellykkede prosjekter som gjennomføringen av Forsvarets relokalisering Gardermoen trekkes på og legges til grunn for utbyggingen av regionfeltet.

Flertallet har merket seg at alternativ Gravberget vil kunne være egnet som regionfelt, men at gjennomgangen av konsekvensprofilen viser at kulturminner og kulturmiljø er vurdert til å gi større konsekvenser for dette alternativ enn for Holmsjøen og Gråfjellet. Flertallet vil i denne sammenheng peke på at det også gjennom Forsvarets utredninger er gjort funn som knytter området kulturhistorisk til finnekulturen innenfor området. Flertallet vil imidlertid peke på at alternativ Gravberget bare er en del av det betydelige området som kan sies å inneholde minner om finnekulturen og således vanskelig kan sies å være unikt i en slik sammenheng.

Flertallet viser imidlertid til at høyt prioriterte kulturminner som ønskes bevart på stedet kan skjermes i detaljplanleggingen ved at faste anlegg trekkes unna og ved at bevegelige øvelser styres utenom.

Flertallet har videre merket seg at dette alternativet bedømmes som det minst gunstige når det gjelder utslipp til vann og grunn.

Flertallet viser i denne sammenheng til de konsekvenser for vassdrag og fisk som er beskrevet i meldingen og som har fremkommet under høringene.

Flertallet har registrert at innen saksområdet natur og miljø synes Gravberget å fremstå som det gunstigste, samtidig viser flertallet til at Gravberget gjennom utbygging av feltet vil få de høyeste kostnadene, mens Gråfjellet vil bli rimeligere.

Flertallet viser til at av de tre alternativer som er utredet fremstår Gråfjellet som det alternativ der konflikter med sivil luftfart synes størst. Flertallet viser

videre til at det ikke dreier seg om et konfliktpotensiale der ett valg utelukker annen virksomhet. Flertallet peker i denne sammenheng til Forsvarsdepartementets brev med referat fra møte mellom Luftfartsverket og Forsvarets bygningstjeneste 8. januar 1999, der det skisseres to alternative løsninger til sambruk av luftrom. Flertallet viser til at det konkluderes med at dersom Gråfjellet blir valgt, vil det arbeides for ordninger som reduserer skadevirkningene for sivil luftfart mest mulig. Videre fremgår det at ingen av de beskrevne alternativer innebærer noe kompromiss som går utover sikkerhet generelt og flysikkerhet spesielt.

For øvrig viser flertallet til vedlegg 3 til innstillingen.

Flertallet legger til grunn at berørte grunneiere får oppgjør i henhold til Grunnlovens §105.

Flertallet mener at et makeskifte er den erstatningsform som er mest tjenlig når offentlige inngrep finner sted. Dette vil i særlig grad gjelde de som må avstå eiendom og som fortsatt ønsker å drive næring på samme grunnlag som før et offentlig inngrep.

Flertallet vil peke på at et makeskifte knyttet til etablering av regionfelt på Gråfjellet må være hovedfremgangsmåten i erstatninger. Da dette dreier seg om makeskifte av et betydelig omfang og dels innenfor et område der makeskifte tidligere ved etablering av Rena Leir har redusert fleksibiliteten innenfor private eiendommer, vil flertallet understreke at det er nødvendig at Statskog og Opplysningsvesenets Fondskog medvirker til makeskifte.

Flertallet legger til grunn at det stilles midler til rådighet for å gjennomføre jordskifte i den regionen som blir belastet og på denne måten styrke eksisterende eiendomsstruktur. Flertallet ber videre om at det vurderes muligheter for trekantbytter der grunneiere bosatt i andre kommuner gis mulighet for å få tilført arealer i sin hjemkommune for derved å frigjøre makeskiftearealer.

Flertallet legger videre til grunn for slikt makeskifte at det ikke oppstår problemer i forhold til bestemmelser i landbrukslovgivningen f.eks. når det gjelder bo- og driveplikt.

Flertallet vil peke på at ny eiendom i størst mulig grad må gi tilsvarende handlefrihet etter overtakelse som eier hadde på den opprinnelige eiendom.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet viser til at Regjeringen i St.meld. nr. 11 (1998-99) Regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet - Regionfelt Østlandet - ikke anbefaler etablering av et slikt felt. Regjeringen begrunner dette med at et slikt regionfelt vil medføre til dels meget store negative konsekvenser. Regjeringen viser videre til at Forsvaret vil være i stand til å ivareta Norges sikkerhet uten å etablere et slikt felt. Disse medlemmer stiller seg bak disse vurderingene, og vil gå mot etablering av et regionfelt på Østlandet.

Disse medlemmer viser videre til at denne saken behandles nå fordi forsvarskomiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, i en fellesmerknad ved behandling av Langtidsmelding for Forsvaret 1999-2002 viste til meldingens formuleringer om etableringen av et nytt skyte- og øvingsfelt og "forutsetter at dette forelegges Stortinget som egen sak så tidlig at det er mulig å behandle den i høstsesjonen inneværende år". Disse medlemmer finner grunn til å beklage at flertallet på denne måten fremskynder en sak som burde ha blitt underlagt ytterligere utredninger av alternativer som ville bety mindre negative konsekvenser for miljø og samfunn. Disse medlemmer registrerer imidlertid at komiteens flertall ikke synes å legge stor nok vekt på de meget negative miljøkonsekvensene som etter alt å dømme vil oppstå som en følge av at en nå etablerer et slikt skytefelt.

Disse medlemmer registrerer at de endringer som har vært gjort i Forsvaret de senere år, med vekt på mer mobilitet og nye våpensystemer, er grunnlag for de utredninger om etablering av nytt regionfelt som er gjennomført av Forsvarets bygningstjeneste.

Disse medlemmer registrerer at et regionfelt på ca. 250000 dekar er sett på som optimalt, og ligger til grunn for utredningen. Det er utredet tre ulike alternativer øst i Hedmark fylke med dette som grunnlag. I tillegg til selve feltet, er det også behov for 3-4 standplasser for langdistanseskyting utenfor feltet. Disse standplassene er skissert med en størrelse, inklusiv sikkerhetssoner, på 600 ganger 600 m, eller 360 dekar pr. plass. Alle tre alternativer er utredet ut fra den optimale prinsippmodell Forsvaret har lagt til grunn. Utredning av en alternativ modell, basert på en mer optimal bruk av eksisterende skytefelt, noe som ikke er helt optimalt for Forsvaret, men som i mye større grad tar hensyn til de mange negative konsekvenser som dokumenteres gjennom konsekvensutredningen, har dessverre ikke vært mulig å gjennomføre innenfor de stramme tidsrammer flertallet i forsvarskomiteen satte for fremleggelse av denne sak. Disse medlemmer mener saken må sendes tilbake til Regjeringen for utredning av et slikt alternativ, og vil fremme forslag i tråd med dette.

Disse medlemmer registrerer at det er antatt at brigadene i Sør-Norge vil øve hvert fjerde år, og da på rekvirert grunn i innsettingsområdene, jf. lov om militære rekvisisjoner av 29. juni 1951 nr. 19. Dagens situasjon tilsier ikke at disse øvelsene skal skje i eller i tilknytning til et eventuelt nytt regionfelt.

Disse medlemmer registrerer at øvelser med 4 bataljoner (inntil 4000 soldater) er den dimensjonerende enhet for etablering av et regionfelt. Slike øvelser gjennomføres normalt inntil én gang pr. år, med mindre enn én ukes varighet. Under slike øvelser vil regionfeltets kapasitet bli tilnærmet fullt utnyttet. I de resterende deler av året vil det være mindre øvelser og deler av feltets kapasitet ligge unnyttet.



Disse medlemmer viser til at de fremlagte konsekvensutredninger konkluderer med at etablering av et regionfelt vil medføre til dels meget store negative konsekvenser på miljø og samfunn, uansett hvilket alternativ som skulle bli valgt. I de omfattende høringsuttalelsene som er avgitt til konsekvensutredningene, er de utredede konsekvenser gjennomgående negativt forsterket. Dette er sammenfallende med det inntrykk komiteen har fått gjennom befaringer og omfattende høringer med en rekke instanser.

Disse medlemmer viser videre til at et flertall i komiteen bestående av Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet vil anbefale at regionfeltet blir etablert i Gråfjell. Disse medlemmer går imot etableringen av et regionfelt etter alle de utredede alternativer. Når det gjelder alternativ Gråfjell som flertallet innstiller på, vil disse medlemmer påpeke at dette alternativet gir store negative konsekvenser på miljøet, natur og samfunn. Når det gjelder forhold knyttet til hovedflyplassen på Gardermoen ved etablering på Gråfjell, vises til brev til komiteen fra forsvarsminister Dag Jostein Fjærvoll, vedlegg 3 til denne innstilling.

Komiteens medlem fra Senterpartiet beklager at bruk av Älvdalen skytefelt i Dalarna Län i Sverige ikke ble vurdert som et aktuelt alternativ tidlig i prosessen.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet konstaterer at et flertall i komiteen ønsker etablering av regionfelt etter alternativ 1 som beskrevet i stortingsmeldingen. For at de negative konsekvenser av en slik etablering, som er dokumentert gjennom konsekvensutredningene og gjennom forsvarskomiteens høringer, skal minimaliseres, er det viktig at alle avbøtende tiltak som er beskrevet i meldingen og underliggende dokumenter, gjennomføres.

Disse medlemmer legger videre vekt på at tiltaket ikke utvides arealmessig i forhold til denne melding, verken i gjennomføringsfasen eller senere. Konsekvensutredningene peker blant annet på faren for vannforurensing fra feltet som et problem. Disse medlemmer ser dette som et stort problem, og konkluderer med at nødvendige tiltak må gjennomføres slik at vannforurensing ikke oppstår.

Regionfeltet skal etableres i et område som er preget av veldig få eksisterende støykilder. Etablering av regionfeltet innebærer en drastisk økning av støybelastningen i området. Disse medlemmer forutsetter derfor at det etableres rutiner som reduserer støyen, og at støyisolering av eksisterende boliger og fritidsboliger gjennomføres slik at innendørs støy ikke overstiger krav stilt av Miljøverndepartementet.

Etablering av regionfeltet medfører erverv av en rekke private arealer i rød og gul sone. Disse medlemmer ser det som meget viktig at de grunneiere som berøres får fullt oppgjør i henhold til Grunnlovens §105, og at alle som ønsker det får oppgjør i form av makeskiftearealer. For å få til dette må skog i området eiet av Statskog SF og Opplysningsvesenets fond stilles til rådighet for et slikt makeskifteoppgjør/jordskifte.

For store deler av gul og det aller meste av grønn sone skal Forsvaret kun erverve bruksrett. Disse medlemmer legger vekt på at disse bruksrettsavtaler etableres etter direkte avtale med den enkelte grunneier, og at Forsvaret gir grunneier og eventuelle andre rettighetshavere full kompensasjon for de ulemper de påføres. Ved etablering av anlegg på disse eiendommene, f.eks. veier eller kjøreløyper, må disse anlegges i samarbeid med den aktuelle grunneier, slik at de er til minst mulig ulempe for videre drift av eiendommen i forhold til f.eks. skogbruk og utmarksnæring. Videre må den enkelte grunneier få innvirkning på hvor grensen mellom erverv av full eiendomsrett og bruksrett vil bli etablert.

I tillegg til de direkte jord- og skogbruksinteresser på de berørte eiendommer, vil det være interesser fra både grunneiere og allmennhet knyttet til rekreasjon, jakt/fiske, beiting, utmarksturisme m.m. Disse rettigheter må også kompenseres gjennom avbøtende tiltak eller økonomisk kompensasjon.

Disse medlemmer konstaterer at flertallet ønsker å legge ned Hærens bruk av Hjerkinnskytefelt. Disse medlemmer mener at denne del av tiltaket må fremmes som egen sak for Stortinget. En slik sak må inneholde nedleggelse også av Luftforsvarets bruk av Hjerkinnskytefelt, samt program for rehabilitering av skader på vegetasjon og terreng, slik at det som nå blir anvendt til skytefelt blir hundre prosent rehabilitert. Disse medlemmer er kjent med at det har vært drevet øvelsesskyting på Hjerkinnskytefelt gjennom nesten 80 år, slik at det vil være svært arbeidskrevende å sette området tilbake i opprinnelig stand. De ulike områder har gjennom tidene hatt ulik belastning, slik at deler av arealet kan tilbakeføres raskere enn den skisserte 30-års periode. Disse medlemmer legger vekt på at de ulike deler av feltet frigis etter at de er ryddet for installasjoner og blindgjengere, og at hele feltet er ryddet i løpet av 30 år.

Disse medlemmer finner dessuten grunn til å understreke at Hjerkinnskytefelt ligger i et næringssvakt område, og at enkelte kommuner gjennom store deler av dette århundre har bygget sin utvikling på basis av den aktivitet Forsvaret har hatt, blant annet i Hjerkinnskytefelt. I tråd med tilsvarende saker i andre næringssvake områder, bør også en slik sak inneholde forslag til kompensasjon til berørte kommuner for tap av aktivitet og arbeidsplasser.

#### 4. KOMITEENS KONKLUSJONER

Komiteen viser til den omfattende konsekvensutredning og høringer som har funnet sted i perioden 1994-1997 og viser i denne sammenheng til oppstillingen av milepæler slik det fremgår av meldingen. I forbindelse med behandlingen av denne meldingen har komiteen høsten 1998 gjennomført oversiktsrekonosering fra luft samt barmarksbefaring av de tre alternativene og gjennomført 31 møter med berørte interesseorganisasjoner og høringsinstanser slik det fremgår av vedlegg 4 i innstillingen.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet og Høyre, legger til grunn at skytefeltet på Hjerkinn ikke vil kunne tilfredsstillende de nye krav til utdanning som er nødvendig. En utvidelse av eksisterende felt ville i så fall også måtte være nødvendig. Dette målt opp mot bl.a. naturvern hensyn og at terrenget generelt sett ikke er egnet for formålet, sett sammen med antatt store driftskostnader gjør at det ikke vil være naturlig å utrede et slikt alternativ. Flertallet viser til omtale av Hjerkinn i pkt. 3 og til særskilt romertallsforslag i innstillingen.

Flertallet er videre, basert på kontakter mellom den norske og svenske regjering, kjent med at det ikke er aktuelt å utrede eventuell bruk av Älvdalen skytefelt i Sverige. Flertallet viser i denne sammenheng til at Norge er NATO medlem, mens Sverige ikke er medlem.

Flertallet viser til ovenstående merknader knyttet til eventuell bruk av andre eksisterende skyte- og øvingsfelter i Sør-Norge. Slik bruk tilfredsstiller ikke Forsvarets behov for et regionfelt, slik det er beskrevet i meldingen.

Flertallet finner blant annet av disse grunner det ikke aktuelt å pålegge departementet å utrede slike løsninger.

Flertallet legger derfor til grunn at det innenfor de områder som er utredet av Forsvaret må finnes en løsning for et fremtidig regionfelt for samordnet utdanning av Hærens enheter.

Av de tre alternativer som er utredet av tiltakshaver har flertallet merket seg at den konsekvensutredning som er gjort konkluderer med at det minst attraktive alternativet er Holmsjøen, samt at det i en vurdering av de to gjenstående alternativer konkluderes med at alternativ Gråfjellet er å foretrekke fremfor alternativ Gravberget.

Et annet flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet og Fremskrittspartiet, deler denne oppfatning.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet viser til at konsekvensutredninger etter plan- og bygningslovens bestemmelser skal avdekke hvilke konsekvenser etablering av et nytt tiltak, i dette tilfellet et nytt regionfelt, har for miljø og samfunn. Disse konsekvenser skal så ses opp mot de fordeler etableringen har for tiltakshaver.

Avveining av disse hensyn blir da grunnlaget for om en skal tilrå etablering eller ikke. I denne sak konkluderer disse medlemmer på samme måte som Regjeringen. En etablering har større negative konsekvenser for miljø og samfunn enn de fordeler Forsvaret oppnår. Dette forhold har etter disse medlemmers oppfatning blitt forsterket gjennom den omfattende høring komiteen har gjennomført med en rekke instanser.

Disse medlemmer konkluderer derfor med at det ikke bør etableres et nytt regionfelt innenfor noen av de utredede alternativer som er presentert i denne melding. Dette betyr at den løsning som er optimal for

Forsvaret ikke kan realiseres, og at Forsvarets behov må løses på annen måte.

Disse medlemmer legger til grunn at Forsvarets behov må løses ved at det tas utgangspunkt i de allerede etablerte skyte- og øvingsområder i Sør-Norge. Det må utredes en mer optimal bruk av disse feltene, og om nødvendig må det også kunne utredes begrensede utvidelser. Samtidig må totalinnngrepet være av betydelig mindre omfang og gi betydelig mindre negative konsekvenser enn det som er avdekket gjennom utredning av de tre alternativene for regionfelt Østlandet. En slik prosess forutsettes å skje i nært samarbeid og forståelse med berørte kommuner.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

"Forsvarsdepartementet gis i oppdrag å vurdere begrenset utvidelse i bruk, eventuell utvidelse i areal av eksisterende felt i Sør-Norge, herunder også Hjerkinn. Det forutsettes god kontakt og nært samarbeid med berørte kommuner og fylkeskommuner."

Komiteens medlem fra Høyre viser til at Forsvaret vurderer alternativene Gravberget og Gråfjellet som langt på vei likeverdige. Etter en totalvurdering der også hensynet til skogbruket og synet til partiets fylkeslag i Hedmark er tillagt vekt, har Høyres stortingsgruppe besluttet primært å gå inn for Gravberget-alternativet. Dersom dette ikke får flertall vil gruppen subsidiært støtte Gråfjell-alternativet. På denne bakgrunn fremmer Høyre følgende forslag:

"Stortinget ber Regjeringen om å etablere et nytt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger i Østlandsregionen i området Gravberget for å dekke Forsvarets øvingsbehov slik det er beskrevet i St.meld. nr. 11 (1998-99)."

## 5. UTTALELSE FRA ENERGI- OG MILJØKOMITEEN

Forsvarskomiteen har i brev av 18. mars 1999 mottatt følgende uttalelse fra energi- og miljøkomiteen:

"Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet lederen Jens Stoltenberg, Olav Akselsen, Aud Blattmann, Bent Hegna og Torny Pedersen, fra Høyre Jan Johnsen og Jan Tore Sanner, og fra Fremskrittspartiet Øyvind Korsberg og Øyvind Vaksdal, viser til flertallet i forsvarskomiteens innstilling for så vidt gjelder avbøtende tiltak, og har merket seg at dette flertall foreslår begrensninger i virksomhetsplanen og øvingsaktiviteten. Flertallet viser til forslag til vedtak III om å nedlegge Hjerkinn skytefelt og innlemme dette i den utvidede verneplan for Dovrefjell. Dette vil innebære en betydelig utvidelse av verneområdet og sikre en helhetlig og sammenhengende forvaltning av Dovrefjell og tilstøtende område gjennom Sunndalsfjella Nasjonalpark. Dermed vil viktige natur- og miljøinteresser bli sikret. Flertallet vil understreke at det vil være en svært krevende oppgave å restaurere landskap og naturmiljø på Hjerkinn. En innlemmelse av dette området i verneplanen for Dovrefjell forutsetter at

området tilbakeføres til opprinnelig tilstand i henhold til de vernekrav som stilles til et slikt område.

Flertallet mener at selv om området drives uten konsesjonsvilkår må Forsvaret pålegges å foreta en opprydding og sette av tilstrekkelige midler til kultivering slik at området reetableres så nær opp til sin opprinnelige tilstand som mulig.

Flertallet viser for øvrig til de respektive partienes merknader i forsvarskomiteens utkast til innstilling.

Komiteens medlemmer fra Kristelig Folkeparti, Bror Yngve Rahm og Lars Rise, fra Senterpartiet, John Dale, og fra Venstre, Gunnar Kvassheim, merker seg at Regjeringen er av den oppfatning at Forsvarets behov kan ivaretas uten etablering av et Regionfelt Østlandet. Disse medlemmer vil påpeke de store og permanente negative konsekvenser for natur, miljø og samfunn som etableringen av et regionalt skyte- og øvingsfelt vil medføre. Ut over dette vil disse medlemmer henviser til, og støtte, Kristelig Folkeparti og Senterpartiets merknader i forsvarskomiteens innstilling til denne stortingsmelding.

Komiteens medlem fra Arbeiderpartiet, Gunn Karin Gjøl, er i mot etablering av Regionfelt Østlandet pga. de store naturinngrep dette vil representere.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti, Hallgeir H. Langeland, viser til at saken om Regionfelt Østlandet (RØ) dreier seg om tidenes største naturinngrep, og bidrar til den kontinuerlige nedbyggingen av uberørte naturområder. Dette medlem beklager at den komiteen som bl.a. har natur og miljø som sitt hovedarbeidsfelt velger å behandle saken på snau to dager. Selv om saken kun er til uttalelse i komiteen, forutsettes det at dette "tidenes største naturinngrep" får en grundig og seriøs behandling. Dette medlem viser til at flertallet i energi- og miljøkomiteen valgte ikke å bruke mer tid på bl.a. de mange konsekvenser av utbyggingen, da de mente dette var klargjort tidligere under tidligere behandling i bl.a. forsvarskomiteen, selv om ikke alle partier har representanter der.

Dette medlem vil i den forbindelse vise til Den nasjonale forskningsmessige komite for naturvitenskap og teknologi (NENT) sin påpeking av den uheldige situasjon som nå er oppstått på Gardermoen i forbindelse med bl.a. bruken av avisingsvæsker, og det faktum at en del miljøforbehold ikke ble skikkelig belyst, ja endatil holdt tilbake i utrednings- og konsekvensanalysestadiet. Hovedpoenget fra NENT nå i etterkant er bl.a. å rette søkelyset på fornuften av en praksis der utbygger styrer konsekvensutredninger hvor store samfunnsmessige verdier står på spill. Professor Matthias Kaiser sier følgende til Dagsavisen 17. mars 1999: "For komiteen (NENT) er det viktigst at man prøver å ta lærdom av det som har skjedd, og ser på rutine for miljøvurderinger i større utbyggingssaker".

Dette medlem mener RØ er en sak hvor forsvarets påståtte behov overskygger alle andre samfunnsmessige behov og vurderinger. Og dette skjer i en forsvars- og sikkerhetspolitisk situasjon hvor det nettopp er tid til å tenke seg om. I saken om RØ må vi "ta lærdom", slik at alle sider blir grundig belyst før beslutning fattes, slik at vi unngår at RØ blir som Gardermoen: En arena for etterpåklokskap.

Dette medlem mener at RØ er i konflikt med konvensjonen om biologisk mangfold og Bern-konvensjonen om vern av ville arter og deres leveområder. Det finnes 127 fuglearter og 30 pattedyr, inklusiv de fire store rovdyra. 25 av artene står på nasjonal rødliste over truede/sårbare arter og mange av artene er særlig sårbare for støy og forurensing. RØ berører landskapsmessige kvaliteter der natur- og villmarksområder veksler med velholdte kulturlandskap, og vil delvis ødelegge disse. Det anslås å være 3500 - 8000 automatisk fredede kulturminner, som vil bli friggitt og deretter bygd ned og rasert. Området er svært godt egnet for tradisjonelt friluftsliv og egner seg meget bra for rekreasjon og turisme, noe som det sier seg selv blir svekket ved RØ.

Dette medlem vil peke på at energi- og miljøkomiteen har et spesielt ansvar for å tenke på kommende generasjoners behov for f.eks. uberørt natur. Ved å bygge ut RØ fratras de muligheten til å velge. I en fredstid hvor vi har tid og mulighet for å tenke oss om bl.a. i forhold til hvilket forsvarskonsept vi har behov for, må vi sørge for at kommende generasjoner gis mulighet til å velge det de vil.

På denne bakgrunn foreslår dette medlem:

"Regionfelt Østlandet bygges ikke. Saken drøftes på ny når et nytt forsvarskonsept er utviklet og vedtatt av Stortinget."

Komiteen viser til brev til energi- og miljøkomiteen fra Forsvarsdepartementet ved statsråden, av 17. june og 18. june 1999, som er svar på spørsmål fra komiteen. Brevene er vedlagt denne uttalelsen, og komiteen forutsetter at brevene vil følge som vedlegg til den endelige innstillingen fra forsvarskomiteen."

## 6. FORSLAG FRA MINDRETALL

### Forslag fra Høyre:

#### Forslag 1

Stortinget ber Regjeringen om å etablere et nytt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger i Østlandsregionen i området Gravberget for å dekke Forsvarets øvingsbehov slik det er beskrevet i St.meld. nr. 11 (1998-99).

### Forslag fra Kristelig Folkeparti og Senterpartiet:

#### Forslag 2

Forsvarsdepartementet gis i oppdrag å vurdere begrenset utvidelse i bruk, eventuell utvidelse i areal av eksisterende felt i Sør-Norge, herunder også Hjerkin. Det forutsettes god kontakt og nært samarbeid med berørte kommuner og fylkeskommuner.

## 7. KOMITEENS TILRÅDING

Komiteen viser til meldingen og rår Stortinget til å fatte slikt

vedtak:

### I.

Stortinget ber Regjeringen opprette et regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet innenfor de alternativer som er utredet av Forsvarets bygningstjeneste etter oppdrag fra Forsvarsdepartementet.

### II.

Stortinget ber Regjeringen etablere et nytt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger i Østlandsregionen i området Gråfjellet i Åmot kommune for å dekke Forsvarets øvingsbehov slik de er beskrevet i St.meld. nr. 11 (1998-99), og med de justeringer i virksomhetsplanen som følger av Innst. S. nr. 129 (1998-99).

### III.

Hjerkin skytefelt legges ned i samsvar med pkt. 7.2 i St.meld. nr. 11 (1998-99) som ledd i en omfattende plan for utvidet vern av Dovrefjell gjennom Sunndalsfjella nasjonalpark, som forlengelse av Dovrefjell nasjonalpark, og landskapsområder vestover fra Rondane nasjonalpark, jf. Ny landsplan for nasjonalparker i St.meld. nr. 62 (1991-92).

## IV.

St.meld. nr. 11 (1998-99) om regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet – Regionfelt Østlandet, vedlegges protokollen.

Oslo, i forsvarskomiteen, den 19. mars 1999.

**Hans J. Røsjorde,**  
leder og ordfører.

**Bjørn Tore Godal,**  
sekretær.

**Vedlegg 1****Svar på spørsmål fra forsvarskomiteen til forsvarsminister Dag Jostein Fjærvoll  
(brev til forsvarskomiteen datert 4. februar 1999).****Spørsmål 1:**

Det vises til at det etter vedtak om sammenbinding av Blåtind-Mauken skytefelt i Indre Troms er blitt mulig å etablere et regionfelt i Nord-Norge. Hva er kjernen i de spesifikke behov som ligger til grunn for etablering av et regionfelt i Sør-Norge?

**Svar:**

Regionfelt Østlandet skal dekke Hærens behov for et skyte- og øvingsfelt for avdelingene i Østlandsregionen som tillater både manøvrering av avdelinger og skarpskyting med alle Hærens våpen. Behovet for et slikt felt er blitt påtrengende for å opprettholde Hærens stridsevne sett på bakgrunn av nedskjæringene i krigsoppsetningene, samt innføring av nye våpen og nytt offensivt manøvreringskonsept. For å gjennomføre utdanning av avdelingene, er det nødvendig å gjennomføre realistiske og effektive øvelser under feltmessige forhold i et egnet terreng. Slike øvelser må gjennomføres så nært opp til krigens krav som mulig. Den tekniske og taktiske utvikling stiller her nye krav til øvingsterenget som vanskelig oppfylles i noen av de eksisterende øvingsfelt i Sør-Norge. Det sentrale behov er å få øvet flere bataljoner i samvirke mellom ulike våpenarter - infanteri, kavaleri og artilleri - med realistisk og koordinert avdelingsmanøvrering frem til et punkt hvor det avgis skarpskyting mot felles mål. Hærens øvelser tilføres på denne måten en ny dimensjon, som ikke kan øves i noen av de eksisterende øvingsfelt i Sør-Norge. Dette er begrunnet til dels i feltenes størrelse, dels av terrengforholdene og dels av sikkerhets-

messige forhold. For ordens skyld nevnes at Forsvaret ikke skyter med skarpt i rekvirerte områder.

Behovet er altså å gjennomføre realistiske øvelser med én til to manøverbataljoner støttet av en til to ildstøttebataljoner, samlet inntil fire bataljoner i angrep med skarpe våpen mot et felles mål.

**Spørsmål 2:**

Hvilke kostnadsestimater foreligger eventuelt for ekstra merutgifter ved å gjennomføre de planlagte øvelser i Regionfelt Østlandet i et regionfelt i Nord-Norge?

**Svar:**

Dersom samlet øvingsvirksomhet, planlagt ved Regionfelt Østlandet gjennomføres i Hjerkinnskytefelt, er merutgiftene beregnet og presentert i St meld nr 11 (1998-99) på side 41. Merkostnadene pr år vil være ca 25 mill kroner i tids- og transportkostnader. Ved å overføre den samme virksomhet til Nord-Norge, f eks til Mauken-Blåtind, vil merkostnadene øke ytterligere med 40-50 mill. kroner pr år. Dette skyldes betydelige økninger i transportutgiftene (i hovedsak personelltransport) og ytterligere tap av øvingstid. Samlet merkostnad er således anslått til å bli 65-75 mill kroner pr år. Det er her ikke tatt hensyn til tap av avdelingenes effektive øvingstid, som i så fall må økes med ca 30 %.

I tillegg må det nevnes at øvingsforholdene i Nord-Norge ikke er særlig representative for sør-norsk terreng. Kapasiteten i Mauken-Blåtindfeltet er dimensjonert for de avdelinger som er stasjonert i Indre Troms, slik at avdelinger fra andre landsdeler ikke kan forventes å få tildelt nødvendig øvingstid.

**Vedlegg 2****Svar på spørsmål fra forsvarskomiteen til forsvarsminister Dag Jostein Fjærvoll  
(brev til forsvarskomiteen datert 22. januar 1999).****Flora og fauna:****A) BORRIS ØVINGSFELT - DANMARK**

Borris øvingsfelt i Danmark er på 47 kvadratkilometer. Feltet ble anlagt i 1903 etter anbefaling fra Universitetets Botaniske Hage i København som anså feltet som enestående kulturlandskap. Botanisk hage i København anbefalte at landskapets naturverdier skulle bevares for ettertiden ved å bli stillet til hærens disposisjon som treningsfelt. Feltet har i dag et rikholdig inventar av sjeldne planter. Siden 1953 har bestanden av rådyr øket fra omtrent 20 til 700-900 individer og utgjør et tydelig innslag i småviltjakt som hvert år blir arrangert av den lokale jegerforening. Området er i dag det stør-

ste område i Danmark der *røsslyng kulturlandskap* er bevart fra gammel tid i samsvar med intensjonene fra århundreskiftet.

**B) OTTERBURN ØVINGSFELT - ENGLAND**

Otterburn øvingsfelt i England er på 229 kvadratkilometer. Feltet inneholder en av Englands sjeldneste *heimfuglearter* som her kan observeres når den svever lavt over terrenget med sine hoppende vingeslag. Det er sørgelig at denne og mange andre arter nå har forsvunnet i landskapet utenfor øvingsfeltet på grunn av aktiviteten til moderne skog- og jordbruk.

**C) SALISBURY ØVINGSFELT - ENGLAND**

Salisbury øvingsfelt i England er på 108 kvadratkilometer. Feltet er velkjent for sitt innhold av kulturminner og sitt rike fugleliv som omfatter blant andre *hønse-hauk* og *dvergalk* samt *storspove*. Det er også et stort utvalg av *sommerfulger* på grassflatene i feltet. I de senere årene har det innvandret en bestand av *hjort* i dette øvingsfeltet. Hjortedyrene har tilpasset seg den moderne militære virksomhet. Bestanden er i framgang og fyller nå ut sin egen nisje i øvingsfeltet.

**D) OTMOOR SKYTEFELT - ENGLAND**

Otmoor er et mindre skytefelt der en finner en av Englands sjeldneste planter nemlig den lille *myr-fiol* som ellers har forsvunnet andre steder på grunn av drenering i skog- og jordbruk.

**E) ÄLVDALEN SKYTEFELT - SVERIGE**

Ca. 540 km<sup>2</sup>. 10-15 bjørner lever og overvintrer innenfor feltgrensene. Bjørnestammen innenfor feltet er stadig økende. Dyrelivet innenfor feltet er generelt like rikt innenfor som utenfor feltgrensene.

**F) VILLINGSBERG SKYTEFELT - SVERIGE**

Ca. 100 km<sup>2</sup>. Feltet nyttes intensivt. En elgstamme på 50-60 dyr i 1970 er i 1998 økt til 110-120 dyr. Feltet inneholder mange sjeldne fuglearter. Dyrelivet er generelt rikt og rikere innenfor feltet enn utenfor. Gjennom 55 års militær bruk av feltet er det aldri påvist dyreskader.

Vi har i ettertid også mottatt informasjon om at Statens Naturvårdsverk i Sverige i 1989 foranlediget en undersøkelse av samtlige militære skyte- og øvingsfelt i Sverige, der det blant annet konkluderes: *Skjutfälten ger självklart genom sin fördelning över hela riket en bild av tillståndet i stort i naturen. Generellt gäller att de är rikare i fauna och flora än omgivande marker. Genom hänsynen till huvudanvändningen - att vara en (övings)plats för militär verksamhet - blir det angeläget att båda bevara (hålla öppet) gammelt kulturlandskap och att bedriva skogsbruket småskaligt med hänsynstagande till utbildnings behov. Skador genom granater, sprängning och markskador bidrar till att små våtmarker, skadade träd etc tillkommer, som oftast gynnar det vilda.* Med andre ord, naturtilstanden i de svenske militære feltene er bra ifølge rapporten til naturvernmyndighetene.

**Vedlegg 3****Brev fra Forsvarsdepartementet v/statsråden til forsvarskomiteen.****Referat fra møte mellom Luftfartsverket og Forsvarets bygningstjeneste, avholdt på Røyken 8. januar 1999.****1. Bakgrunn**

Luftfartsverket har utredet konsekvenser for sivil luftfart ved en ev etablering av Regionfelt Østlandet. Luftfartsverket konkluderte i utredningen og i den påfølgende høring (1996-97) at konsekvensene for sivil luftfart ville være betydelige, og spesielt ved valg av alt Gråfjellet. Nordgående ruten fra Gardermoen passerer sentralt over alt Gråfjellet, og innebærer direkte konflikt under pågående skarpskyting eller annen bruk av luftrommet knyttet til alternativet. På møtet var temaet/målsettingen å finne mulige løsninger gjennom et kompromiss mellom sivil luftfart og Forsvarets behov dersom Stortinget vedtar alt Gråfjellet som et regionfelt.

**2. Forutsetninger**

Forsvarets bruk av Regionfeltet kan innebære virksomhet i inntil 45 uker pr år. Mye av øvingstiden i

feltet vil imidlertid ikke innebære skarpskyting, eller er begrenset til bruk av flatbanevåpen. Den totale konflikttiden pr år kan derfor anslås til ca 10% eller mindre av årets totale timer. En mulig vekselbruk av luftrommet med disse forutsetninger innebærer kontinuerlig samband og en time – til timeregulering mellom Forsvaret og flykontrollen (Oslo kontrollsentral). En slik løsning synes ikke å innebære avgjørende problemer.

**3. Muligheter**

Alt I: All trafikk til/fra Trøndelag og Nord-Norge rutes permanent øst eller vest for alternativ Gråfjellet. Dette innebærer en merkostnad pr fly på ca kr 300, og totalt pr døgn anslått til ca kr 30 000 (dagens trafikk). Grunnet en kombinasjon av skytefelt og Luftforsvarets øvingsområder "Romeo" og "Oscar" kan konsekvensene videre være at fly må ledes ved bruk av radar i passeringen av feltet når både skytefelt og Luftforsvarets øvingsområde er aktivt. Dette vil i perioder føre til redusert kapasitet i luftledsystemet og føre til forsinkelse for

ruteflytrafikken.

ALT II: All trafikk til/fra Trøndelag og Nord-Norge rutes øst eller vest for alternativ Gråfjellet når skarpskyting pågår, eller virksomheten medfører bruk av luftrommet på annen måte. Dette innebærer en merkostnad pr fly på ca kr 300 og totalt pr døgn anslått til ca kr 300000 (dagens trafikk). Grunnet en kombinasjon av skytefelt og Luftforsvarets øvingsområder "Romeo" og "Oscar" kan konsekvensene videre være at fly må ledes ved bruk av radar i passeringen av feltet når både skytefelt og Luftforsvarets øvingsområder er aktivt. Dette vil i perioder føre til redusert kapasitet i luftledsystemet og føre til forsinkelse for ruteflytrafikken. Når Forsvarets virksomhet ikke berører luftrommet over Gråfjellet rutes flytrafikken gjennom området. Dvs en vekselbruk av området mellom

sivil luftfart og Forsvaret.

#### 4. Konklusjon:

Gråfjellet er det beste alternativet som i størst grad gir konsekvenser for sivil luftfart. Når det gjelder de i pkt 3 beskrevne alternativer/muligheter fastholder Luftfartsverket at konsekvensene for sivil luftfart vil være betydelige ved valg av Gråfjellet selv ved valg av alt II og den bruksfrekvens som Forsvaret legger opp til.

Sammen med Forsvaret vil Luftfartsverket, om det besluttes at Gråfjellet blir valgt, arbeide for ordninger som reduserer skadevirkningen for sivil luftfart mest mulig. Ingen av de beskrevne alternativene innebærer noe kompromiss som går utover sikkerhet generelt og flysikkerhet spesielt.

## Vedlegg 4

### Oversikt over gjennomførte høringer i forsvarskomiteen:

Mandag 7 desember kl 1230-1300	Høring Den Norske Turistforening
Mandag 7 desember kl 1315-1345	Høring Norges Naturvernforbund
Onsdag 9 desember kl 1100-1130	Høring Norges Bondelag
Onsdag 9 desember kl 1145-1215	Høring Natur og Ungdom
Onsdag 9 desember kl 1230-1300	Høring Borregård Skoger
Onsdag 9 desember kl 1400-1430	Høring Risberget Skogbrukerforening
Onsdag 9 desember kl 1445-1515	Høring Norges Skogeierforbund
Fredag 11 desember kl 1100-1130	Høring Norges Jeger- og Fiskerforbund
Fredag 11 desember kl 1145-1215	Høring Stopp regionfelt Østlandet
Fredag 11 desember kl 1230-1300	Høring Nei til skytefelt på Finnskogen
Mandag 14 desember kl 1215-1245	Hedmark fylkeskommune
Mandag 14 desember kl 1300-1330	Høring Grunneierutvalget i Gråfjell
Mandag 14 desember kl 1345-1415	Høring NROF
Mandag 14 desember kl 1430-1500	Høring Bellona
Tirsdag 15 desember kl 1100-1130	Høring Ja-aksjonen, Regionfelt Østlandet
Tirsdag 15 desember kl 1145-1215	Høring Elverum kommune
Tirsdag 15 desember kl 1230-1300	Høring Åmot kommune
Tirsdag 15 desember kl 1400-1430	Norskog
Tirsdag 15 desember kl 1445-1515	Lindeberget Vel
Onsdag 16 desember kl 1100-1130	Åmot Utmarkslag
Onsdag 16 desember kl 1145-1215	WWF
Onsdag 16 desember kl 1230-1300	Föreningen for nej til skjutfelt i Finnskogen
Onsdag 16 desember kl 1400-1430	Folkeaksjonen redd Dovrefjell
Onsdag 16 desember kl 1445-1515	Dovre kommune
Torsdag 17 desember kl 1030-1100	Hedemark Reiseliv
Torsdag 17 desember kl 1115-1145	Ordførere Våler, Grue, Åsnes
Tirsdag 12 januar kl 1330	Forsvarsminister Dag Jostein Fjærvoll
Onsdag 13 januar kl 1115-1145	FRIFO
Onsdag 13 januar kl 1200-1230	Torsby kommun
Onsdag 13 januar kl 1300-1330	Solør -Värmland Finnkultur forening
Onsdag 13 januar kl 1345-1415	Hedemark Bondekvinnelag

**Vedlegg 5****Brev fra Forsvarsdepartementet v/statsråden til energi- og miljøkomiteen, mottatt 17. mars 1999.****St meld nr 11 (1998-99) Regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på Østlandet - Regionfelt Østlandet**

Jeg viser til Energi- og miljøkomiteens brev av 16 mars 1999 med spørsmål vedrørende St meld nr 11, og kan gi følgende svar:

*Spørsmål 1:*

*Hvilke konsekvenser har ratifiseringen av "Europarådets rammekonvensjon om beskyttelse av nasjonale minoriteter" for en eventuell etablering av et regionalt skyte- og øvingsfelt for Østlandet på Gravberget som er et kjerneområde for den skogfinske minoriteten i Norge?*

*Svar:*

Forsvarsdepartementet er gjennom konsekvensutredningen og høringsrunden kjent med at alternativ Gravberget kan berøre områder som lokalt anses å inngå i områder hvor "Finnskogkulturen" står sterkt. Det området som eventuelt måtte bli berørt av et Regionfelt Østlandet, alternativ Gravberget, må imidlertid regnes som noe perifert i forhold til kjerneområdet for den skogfinske kulturen.

*Spørsmål 2:*

*I hvilken grad vil etablering av et regionalt skyte- og øvingsfelt i Gråfjell-området komme i konflikt med Bern-konvensjonen?*

*Svar:*

Bern-konvensjonen har som formål å verne om europeiske arter av dyr og planter, samt deres levesteder. Artene som konvensjonen omfatter er ført opp på ulike lister. For dyrearter inneholder Liste II 23 arter, herunder bjørn, som er registrert i de alternative områdene for et eventuelt regionfelt på Østlandet. I henhold til konvensjonen skal disse arter beskyttes mot jakt, fangst, innsamling av egg og handel.

I denne sammenheng oppfattes forholdet til Bern-konvensjonen å gjelde bjørn i alternativ Gråfjellet. Det vises her til NINAs utredning som er tilstillet Stortingets forsvarskomite som uttrykt vedlegg til St meld nr 11. Utredningen fastslår at gjennom de siste 20 år er det registrert 10 bjørnehj i det aktuelle området. Normalt bruker bjørnen sitt hj bare ett år. Statistisk innebærer dette overvintring av én bjørn annet hvert år. Konsekvensutredningen fastslår at et regionfelt i alternativ Gråfjellet ikke vil ha noen betydning for utviklingen av bjørnestammen i Hedmark. Den nylig offentlige rapport fra Høgskolen i Hedmark, avd Evenstad, som har preget nyhetsbildet i den siste tid, bygger på og er i prinsippet identisk med den konsekvensutredning som Forsvaret har gjennomført. Forsvarsdepartementet kan på grunnlag av foreliggende utredningsmateriale og gjennomført høring ikke se at et regionfelt vil true bestanden av arter i strid med verneforpliktelsene etter Bern-konvensjonen.

*Spørsmål 3:*

*Hvilke økonomiske konsekvenser vil etableringen av et regionalt skyte- og øvingsfelt i Gråfjell-området ha for turistnæringen i Trysil kommune?*

*Svar:*

Det vises til to utredninger om dette tema, direkte knyttet opp mot virksomheten i Trysilfjellet. Den ene er en supplerende støyutredning fra januar 1998, og den andre knyttet til temaet "Utmarksbaserte næringer". Begge rapporter konkluderer med at turistnæringen i Trysil og spesielt Trysilfjellet vil bli svært lite berørt av et eventuelt regionfelt i Gråfjellområdet.

*Spørsmål 4:*

*Hvilke konsekvenser vil en etablering av skyte- og øvingsfelt ha for de mange kulturminner i de aktuelle områdene?*

*Svar:*

Kulturminner vil bli registrert, og ingen utbygging vil skje uten klarering med de arkeologiske myndigheter, jfr kulturminnelovens §§ 8 og 9. Konsekvensutredningen viser at områder hvor kulturminner kan bli sterkt berørt utgjør ca 10 % av det totale området, og man anser at antallet kulturminner som berøres direkte, kan begrenses gjennom god planlegging av utbygging og drift av feltet. Det kan også legges til at i Hjerkinnskytefelt hvor Forsvaret har drevet øvelser siden 1923, er det gjennom registrering de siste år slått fast at skader på kulturminner innenfor feltet ikke er noe større enn skader på kulturminner i området utenfor feltet.

*Spørsmål 5:*

*Hvilke tiltak vil måtte iverksettes for å redusere konsekvensene for den sivile luftfarten på Gardermoen ved etablering av et regionalt skyte- og øvingsfelt på Gråfjell?*

*Svar:*

Ved bruk av skytefeltet til bestemte typer skyting, vil det være konflikt med den luftled som går over alternativ Gråfjellet. Slik skyting er beregnet til å utgjøre ca 10 % av året timer. Konflikttiden kan ytterligere begrenses gjennom horisontal separasjon. Gjennom direkte samband mellom skyteledelsen og luftkontrolltjenesten vil det bli foretatt nødvendig kontroll og omdirigering på minutt-til-minutt basis. Konflikten vil ikke medføre sikkerhetsmessige konsekvenser for flysikkerheten, jfr vedlagte kopi av møtereferat fra møte med Luftfartsverket.

*Spørsmål 6:*

*Hvilke konkrete tiltak vil bli iverksatt for å hindre avrenning av tungmetaller fra øvingsfeltet?*



Svar:

Følgende konkrete tiltak vil bli iverksatt:

I hovedsak snakkes det om deponier av bly og kobber fra småkalibrete våpen. For denne type våpen vil skytingen i hovedsak bli konsentrert til faste baner og anlegg hvor fangvoller vil fange opp og samle prosjektilene. Disse begrensede områder vil være under full kontroll med hensyn til avrenning mv.

Spørsmål 7:

*Hva innebærer "flystøtte til bakkestyrker ved taktiske øvelser" og hvilke støymessige konsekvenser vil dette ha for omgivelsene?*

Svar:

Flystøtte er aktuelt ved større øvelser i feltet på høst- og vinterstid, og således begrenset til mindre enn 10 dager pr år. Flystøtte til bakkestyrker ved taktiske øvelser innebærer simulerte flyangrep mot bakkemål uten avfiring av våpen. Det vil således ikke bli noe støy fra våpenlevering. Tilleggsstøy fra fly og helikopter er beregnet til å utgjøre mindre enn 10% av det totale støybildet. Videre kan nevnes at flystøy i tid vil sammenfalle med støybildet fra skyting med tunge våpen.

Spørsmål 8:

*Hvor mange skoler, barnehager og aldershjem vil bli berørt av et støynivå på 85dB ved alternativene Gråfjellet og Gravberget?*

Svar:

Alternativ Gråfjellet

N. Osen	- barne- og ungdomsskole - barnehage - aldershjem
Deset	- barneskole - barnehage - aldershjem
S. Osen	- barneskole - barnehage
Gravberget:	
N. Osen	- som over
S. Osen	- som over

Det kan for øvrig nevnes at de fire barneskolene i Elverum allerede utsettes for 93-101 dB fra dagens virksomhet ved Terningmoen.

Spørsmål 9:

*Hvor lang levetid har skytefeltet slik det nå er planlagt?*

Svar:

Skytefeltet er ikke planlagt med noen begrenset levetid. Derimot er Forsvarets planhorisont foreløpig satt til 50 år.

Spørsmål 10:

*Er de meteorologiske forholdene ved de ulike alternativene kartlagt?*

Svar:

Det er foreløpig ikke foretatt noen undersøkelser av de meteorologiske forhold. Dette vil imidlertid bli iverksatt for det alternativ som måtte bli valgt som et ledd i den videre støykartlegging.

Spørsmål 11:

*Ifølge arkeologiske eksperter er utredningen av kulturminner utilstrekkelig, og gir ikke skikkelig oversikt over verken typen eller det antall freda kulturminner som vil gå tapt. Særlig gjaldt dette Gråfjellet, der utredningene fikk redusert tilgang til veisystemer, noe som gjorde at områdene som ble undersøkt var begrenset. Dessuten forårsaket det faktum at konsulentfirmaet Rossland er privat at deler av forvaltningen ikke tillot at firmaet fikk tillatelse til å foreta søk etter kulturminner med prøvestikking, som er nødvendig for å finne blant annet steinalderlokaliteter. Som et resultat ble det bare påvist en steinalderlokalitet på 900 km<sup>2</sup>. Dette er langt under det eksperter tror finnes, ikke minst i lys av områdets fauna (eksperter venter å finne mange lokaliteter i områder hvor det også finnes stort antall storvilt, som elg, noe som er tilfelle her). Hva sier den arkeologiske ekspertise og departementet om disse forholdene?*

Svar:

Konsekvensutredningen er brakt frem til et nivå som gir grunnlag for valg mellom de tre foreliggende alternativer. For det valgte område må det iht kulturminnelovens §9 utføres nærmere undersøkelser som mer detaljert dokumenterer enkeltobjekter som kan bli berørt av utbygging og drift. I egen søknad om frigivning av automatisk fredete kulturminner vil det bli redegjort for tiltak for å sikre og i nødvendig omfang dokumentere kulturminnene. Det må understrekes at det var Hedmark fylkeskommune som gjennomførte den nødvendige prøvestikking for å finne bl a steinalderlokaliteter.

Spørsmål 12:

*I hovedrapporten nevnes det innledningsvis at Osdalen klart har minst konsekvenser i forhold til kulturminner, men at alternativet ikke ble utredet nærmere. Hvorfor stoppet Forsvaret utredningen av det eneste alternativet som syntes akseptabelt i forhold til vern av kulturminner?*

Svar:

Undersøkelsene viste at bruk av alternativet Osdalen ikke var kosteffektivt for Forsvaret.

Spørsmål 13:

*Alle tre alternativene ble vurdert til å ha store konsekvenser for kulturminner. Imidlertid er kildegrunnlaget*

utilstrekkelig for et valg mellom alternativene. Det er meget uheldig at den relative rangeringen ble lagt til grunn i den videre høringsprosessen. Ikke minst er det uheldig at de tre fremlagte alternativene er stilt opp mot andre alternativer, som samarbeid med Älvdalen i Sverige. En ny evaluering hvor et alternativ uten store konsekvenser også er med bør foretas for å gi et riktig bilde av konsekvensen for kulturminner. Vil dette bli gjort?

Svar:

Konsekvensutredningen er brakt frem til et nivå som gir grunnlag for valg mellom de tre alternativer som omfattes av utredningsprogrammet. Bruk av Älvdalen er ingen aktuell del av utredningsprogrammet. For øvrig vises til pkt 11 over.

Spørsmål 14:

Registreringene i skytefeltet ble gjennomført i forhold til en metode for beregning av antall kulturminner i hvert alternativ. Dette fremgår eksplisitt i innledningen av Rosslands dokumentasjonsrapport. Imidlertid fremgår ikke beregningen verken i dokumentasjonsrapporten eller hovedrapporten. Beregninger foretatt av arkeologer indikerer at tallet på tapte kulturminner er i området 3500-8300. Hvor mange fredete kulturminner inngår i formuleringen "meget store konsekvenser"? Dette må tallfestes nærmere.

Svar:

Konsekvensutredningens tema Kulturminner har hatt som målsetting å skaffe et godt nok beslutningsgrunnlag for å evaluere mellom alternativene samt synliggjøre at kulturminner eksplisitt eller i sum med alle øvrige konsekvenser ikke skulle være av en slik art og størrelse at tiltaket ikke kunne tilrådes. På et evalueringsmøte med fagutredningene primo 1997 ble det fastslått at sum av konsekvenser ikke var av en slik art og størrelse på noe alternativ at noen av alternativene burde utgå.

Hva gjelder utsagnet meget store konsekvenser nytet i kulturminner rapporten er dette basert på en faglig men generell vurdering, uten tallfesting.

Kulturminneprosjektet vil bli videreført på valgt alternativ hvor betydelig arbeid er planlagt over flere år. En slik videreføring kan starte opp allerede juni 99 om ønskelig.

Spørsmål 15:

Støyspørsmålet er kontroversielt og problematisk. For det første er deler av støyberegningene som er gjort basert på en gjennomsnittsverdi over en periode, og ikke det nøyaktige nivået på bestemte tidspunkter, som jo er det som er av interesse for de som er berørt av støyen. Videre er kun noe aktivitet fra Rødsmoen medregnet i en sumstøyberegning. Imidlertid bør man merke seg at pr. i dag er ikke støykonsesjon for Rødsmoen ferdigbehandlet i Miljøverndepartementet. Ca. 100 hus er under observasjon i den sammenheng, med

mulig utgang innløsning eller etterisolering. En avgjørelse om Regionfelt Østlandet til Gråfjellet vil bl.a. ramme samme område, og en etterprøving og oppfølging av konsesjonsvilkårene for Rødsmoen vil dermed bli forstyrret. Anser departementet dette som uproblematisk?

Svar:

Støyutredningene redegjør både for maksimalstøy og gjennomsnittstøy. Videre er det beregnet sumstøy fra Rødsmoen øvingsområde og et eventuelt regionfelt i alternativ Gråfjellet. Forskjell i tid for etterprøving av støy fra Rødsmoen og støy fra et eventuelt regionfelt som vil komme 6 til 8 år senere, gjør det problematisk å fastslå den reelle sumstøy.

Spørsmål 16:

Problemet med støyforstyrrelse ved de forskjellige alternativene må utredes langt bedre, ikke minst når det gjelder maksimalverdier. Dessuten må man utrede konsekvensen støyforurensning kan ha på fremtidig utvikling av friluftsliv og turisme nærmere. Det er god grunn til tro at etterspørselen etter slike naturkvaliteter en finner i disse områder vil øke i årene som kommer, ikke minst fra utenlandske turister. Hvordan vurderer departementet denne problemstillingen?

Svar:

Forsvarsdepartementet har i samråd med Miljøverndepartementet godkjent det foreliggende utredningsprogram samt de foretatte utredninger. Dette også på området støy. Forsvarsdepartementet er av den oppfatning at støyutredningen, og avledede utredninger om friluftsliv og turisme, er utført tilstrekkelig detaljert til å gi et godt beslutningsgrunnlag for valg mellom de aktuelle alternativene. For det valgte alternativ vil imidlertid støy bli tillagt stor oppmerksomhet og videre utredet for å finne frem til egnede avbøtende tiltak. Det vises også til forslaget til virksomhetsplan som i seg selv er et viktig bidrag til avbøtende tiltak for støy.

Spørsmål 17:

Det synes helt klart at når det gjelder områder som vegetasjon og planteliv, fugler og mindre pattedyr, rovvilt og hjortevilt og fisk, er Gråfjell-alternativet det verst tenkelige av de fremlagte alternativene. For å sitere fylkesmannen i Hedmark: "Når det gjelder prioritering mellom alternativene .... Delutredningene om støy, om næring og samfunn og om helse er for ufullstendige til at det kan foretas noen prioritering .... Dersom det legges vekt på naturlig produktivitet, biologisk mangfold og inngrepsfrie naturområder (delutredningene om vegetasjon og planteliv, rovvilt, annet vilt og fisk) vil konflikten i forhold til etablering av et regionfelt være størst for alternativ Gråfjellet og minst for alternativ Gravberget."

Videre: "Flere av delutredningene (for eksempel landskap, landbruk og luftforurensning) ikke gir grunnlag for å prioritere mellom de tre alternativene for et regi-

onfelt fordi forskjellene i konsekvensene for de ulike alternativene synes å bli små ... " Her setter fylkesmannen dessuten fingeren på noe meget sentralt: nemlig at det ikke er tre forskjellige alternativer som er utredet, men tre varianter av samme alternativ. Igjen strander det arbeidet som ligger til grunn for innstillingen fra forsvarskomiteen på manglende alternativer til de tre som er fremlagt. Anser departementet det som uproblematisk at en av høringsinstansene har såpass kritisk vurdering av de fremlagte alternativene?

Svar:

Forsvarsdepartementet tolker ikke høringsuttalelsen fra Fylkesmannen i Hedmark som kritisk til antallet utredede alternativer. Det vises også til at de dominante og største konsekvenser (naturmiljø og kulturmiljø) er forskjellige og i stor grad speilvendte mellom alternativene Gravberget og Gråfjellet.

Spørsmål 18:

I innstillingen skrives det at "tiltakshaver i informasjonsskriv av oktober 1996 sier at i forhold til nasjonale interesser ansees ingen av de berørte verdiene (dvs. flora og fauna) å være vesentlig truet av tiltaket." I hvilken grad dreier de berørte verdiene (fauna) seg om barskogvern, og i hvilken grad behandler det omtalte informasjonsskriv dette problemområdet?

Svar:

Nevnte informasjonsskriv er et sammendrag av konsekvensutredningsrapporten og lister på side 4 hvilke nasjonale verneverdier som berøres av alternativene for et eventuelt regionfelt. Ingen av disse verneverdiene er spesielt knyttet til barskogvern. Ingen foreslåtte eller etablerte områder for barskogvern kommer i konflikt med noen av de utredede alternativer.

Spørsmål 19:

Konsekvensutredningen gjør det klart at frigjøring av tungmetaller ved fragmentering og korrosjon av deponerte prosjektiler, og deretter utslipp til vann, er en aktuell forurensning man må regne med. De deponerte mengder kan allerede etter 10 års bruk av feltet komme opp i 70 tonn bly og 100 tonn kobber. Konsekvensutredningen avfeier denne problemstillingen med at "Generelt sett vil ikke metallforurensninger fra feltet være av noen betydning før etter flere års bruk ...". Med tanke på at målområdet i et av alternativene, Gråfjellet, ligger i et område der myrandelen er relativt stor, og det avvannes av Deia og Vestre Æra som renner ut i henholdsvis Rena og Søre Osa, må denne miljøkonsekvensen utredes nærmere. Vil departementet gjøre dette, evt. kan det få konsekvenser for valg av alternativer?

Svar:

I hovedsak snakkes det om deponier av bly og kobber fra småkalibrete våpen. Disse våpen vil i all hovedsak bli nyttet mot faste etablerte og utbygde målområ-

der med fangvoller. Disse anlegg vil bli optimalt plassert i forhold til forurensningsproblematikken uten om myrområder. For avrenning av sigevann mv vil det bli etablert faste kontrollrutiner for å regulere avbøtende tiltak.

Spørsmål 20:

Ifølge organisasjonen "Stopp Regionfelt Østlandet" har sekretariatet ved Bern-konvensjonen to ganger henvendt seg til Direktoratet for Naturforvaltning for å få informasjon om hva konsekvensen for fauna i området feltet skal etablere vil bli. Hittil har de ikke fått svar. Energi- og miljøkomiteen ønsker klarhet om forholdet til Bern-konvensjonen. Er det noen konflikt mellom etableringen av skytefeltet og Bern-konvensjonen evt. knyttet til det biologiske mangfoldet?

Svar:

Bern-konvensjonen har som formål å verne om europeiske arter av dyr og planter, samt deres levesteder. Artene som konvensjonen omfatter er ført opp på ulike lister. For dyrearter inneholder Liste II 23 arter, herunder bjørn, som er registrert i de alternative områdene for et eventuelt regionfelt på Østlandet. I henhold til konvensjonen skal disse arter beskyttes mot jakt, fangst, innsamling av egg og handel. I denne sammenheng oppfattes forholdet til Bern-konvensjonen å gjelde bjørn i alternativ Gråfjellet. Det vises her til NINAs utredning som er tilstillet Stortingets forsvarskomite som uttrykt vedlegg til St meld nr 11. Utredningen fastslår at gjennom de siste 20 år er det registrert 10 bjørnehi i det aktuelle området. Normalt bruker bjørnen sitt hi bare ett år. Statistisk innebærer dette overvintring av én bjørn annet hvert år. Konsekvensutredningen fastslår at et regionfelt i alternativ Gråfjellet ikke vil ha noen betydning for utviklingen av bjørnestammen i Hedmark. Den nylige offentlige rapport fra Høgskolen i Hedmark, avd. Evenstad, som har preget nyhetsbildet i den siste tid, bygger på og er i prinsippet identisk med den konsekvensutredning som Forsvaret har gjennomført. Forsvarsdepartementet kan på grunnlag av foreliggende utredningsmateriale og gjennomført høring ikke se at et regionfelt vil true bestanden av arter i strid med verneforpliktelsene etter Bern-konvensjonen.

Spørsmål 21:

Hva er samlet kalkyle for verdiforringelse av eiendommer, hytter eller boliger? Dette er ikke nevnt i verken konsekvensutredningen eller tilleggsutredningen, annet enn at det gjøres klart (bl.a. i spørsmålet om støyforurensning) at det vil føre til en redusert kvalitet.

Svar:

I forbindelse med grunnverv og fastsettelse av ulempeerstatninger, vil det i valgt alternativ måtte gjøres med detaljerte registreringer av berørte interesser. Fastsettelser av erstatninger for grunn og ulempeerstat-

ning i naboforhold vil bli fastsatt i henhold til norsk erstatningsrett.

*Spørsmål 22:*

*I et skriftlig spørsmål til miljøvernministeren 16. februar 1998 ble ministeren spurt om hva forskjellige alternativer ville ha å si for Regjeringens holdning til etablering av skytefeltet. I svaret skriver ministeren at hun "... legger til grunn at det blir foretatt en slik vurdering (av konsekvensene av regionfeltet i forhold til alternative arealbruksstrategier) som grunnlag for det forslaget som blir lagt frem for Stortinget om denne saken. Før en slik vurdering er gjennomført kan jeg ikke ta stilling til om det er mulig å finne andre løsninger for å tilfredsstillende Forsvarets skyte- og øvingsbehov enn etablering av nytt skytefelt."*

*Vi kan ikke se at en slik vurdering har vært presentert, særlig når det gjelder spørsmålet om samarbeid med Älvdalen i Sverige som et alternativ til etablering av Regionfelt Østlandet. Som kjent har dette feltet kapasitet til overs, er vel egnet til formålet, vil falle bil-*

*ligere, ha mindre miljøkonsekvenser og ikke true fredede kulturminner.*

*Svar:*

Forsvarets forutsetning for et regionfelt er å etablere tilfredsstillende øvingsmuligheter for de avdelinger som er lokalisert til Østlandet, med et kjerneområde i Hedmark hvor kompetansesenterne og hovedgarnisonene for artilleriet, infanteriet og kavaleriet er lokalisert. Så vel det eksisterende øvingsfeltet på Hjerkin som Älvdalen skytefelt i Dalarna i Sverige, ligger for langt borte til at det er mulig å gjennomføre opplæring av den enkelte soldat og mindre avdelinger i bruk av tyngre våpen, samt gjennomføre større øvelser, innenfor gitte økonomiske rammer for drift. Et annet styrende moment av overordnet karakter er tidsrammer for avdelingenes tilgjengelighet i en beredskapssituasjon. Avstanden fra Elverum til Älvdalen er 170 km med vei som må opprustes for flere hundre millioner kroner for å nå den standard som er nødvendig for å overføre tungt militært materielle.

## Vedlegg 6

### **Brev fra Forsvarsdepartementet v/statsråden til energi- og miljøkomiteen, mottatt 18. mars 1999.**

#### **St meld nr 11 (1998-99) Regionalt skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger på østlandet - Regionfelt Østlandet**

Jeg viser til Energi- og miljøkomiteens brev av 16 mars 1999 med spørsmål vedrørende St meld nr 11, og mitt svar av 17 mars 99 som er basert på forutsetningene for, og konklusjonene i de foreliggende konsekvensutredninger.

Basert på Forsvarets forutsetninger for å søke bedre øvingsmuligheter, klargjør konsekvensutredningen hvilke følger etableringen av et nytt regionfelt vil få for natur, miljø og samfunn, slik at Regjeringen hadde et godt grunnlag for å treffe et verdivalg når den valgte ikke å tilrå etablering av noe regionfelt i noen av de utredede alternativer.

Regjeringen er av den oppfatning at Forsvarets behov kan ivaretas uten etablering av et Regionfelt Østlandet.

Selv om driftsutgiftene ved fortsatt bruk - og utvidet bruk av Hjerkin - blir meget høye, mener Regjeringen

at etablering av et regionfelt vil innebære for store konsekvenser for natur, miljø og samfunn.

Jeg viser til hva Regjeringen har uttalt i sin konklusjon i St meld nr 11 (1998-99),

*"I denne sak, og i dette området, er Regjeringen av den oppfatning at tiltakets karakter bebuder så store og permanent negative konsekvenser for natur, miljø og samfunn at Forsvaret må henvises til andre løsninger, selv om disse ikke tilfredsstillende Forsvarets behov fullt ut.*

*I fall Stortinget likevel ut fra tidligere føringer vil foretrekke at det etableres et nytt større skyte- og øvingsfelt for Forsvarets avdelinger i Østlandsregionene, vil Regjeringen i et eventuelt valg mellom alternativene Gråfjell og Gravberget, ut fra en samlet vurdering prioritere Gravberget."*